

T. C.
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Sınıf Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programı

**SINIF ÖĞRETMENLERİNİN BEDEN DİLİNİ KULLANIŞ
AMAÇLARI İLE ÖĞRENCİLERİN ALGILAYIŞLARI
ARASINDAKİ İLİŞKİ**

Sultan KAHYAOĞULLARI AKSOY

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ekber TOMUL

Yüksek Lisans Tezi

Burdur, 2016

T. C.
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Sınıf Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programı

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN BEDEN DİLİNİ KULLANIŞ
AMAÇLARI İLE ÖĞRENCİLERİN ALGILAYIŞLARI
ARASINDAKİ İLİŐKI

Sultan KAHYAOĞULLARI AKSOY

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ekber TOMUL

Yüksek Lisans Tezi

Burdur, 2016

**MAKÜ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 05/05/2016 tarih ve 2016-139/4 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 30/05/2016 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Sultan KAHYAOĞULLARI AKSOY'un "Sınıf Öğretmenlerinin Beden Dilini Kullanış Amaçları İle Öğrencilerin Algılayışları Arasındaki İlişki" konulu tez çalışması İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Programında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE (TEZ DANIŞMANI) : Prof. Dr. Ekber TOMUL

ÜYE : Doç. Dr. Derya ARSLAN

ÜYE : Yrd. Doç. Dr. Özlem TAGAY

ONAY

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...../...../.....
tarih ve ...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BildirimSayfası

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin /Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim /Raporum sadece Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin /Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin /raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

27.06.2016

Sultan KAHYAOĞULLARI AKSOY

ÖZET

Sınıf Öğretmenlerinin Beden Dilini Kullanış Amaçları ile Öğrencilerin Algılayışları Arasındaki İlişki

Sultan KAHYAOĞULLARI AKSOY

Bu çalışma, sınıf öğretmenlerinin sınıfta kullandıkları beden dilleri ve beden dillerini kullanım amaçları ile öğrencilerin algılayışları arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunu 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Konya ili Kulu ilçesinde çalışan 48 sınıf öğretmeni ile bu öğretmenlerin 2. Ve 3. sınıflarında okuyan 462 öğrencisi oluşturmaktadır.

Çalışma karma araştırma yöntemlerinden keşfedici sıralı desene göre oluşturulmuştur. Sınıfta öğretmenlerin kullandıkları beden dilleri ve kullanım amaçlarını belirlemek için yarı yapılandırılmış görüşme formuyla veriler elde edilmiştir. Öğretmenlerin sınıfta kullandıkları belirlenen beden dilleriyle kullanım amaçları ankete dönüştürülmüştür. Bu anketle öğrencilere göre öğretmenler beden dillerini hangi düzeyde ve ne amaçla kullandıkları belirlenmiştir. Nitel veriler içerik analiz tekniğiyle nicel veriler ise aritmetik ortalama, standart sapma ve Pearson korelasyon tekniğiyle analiz edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, sınıf öğretmenleri sınıflarında sırasıyla en çok baş hareketlerini, yüz göz ifadelerini, el kol ifadelerini, ayak hareketlerini kullanmaktadırlar. Öğretmenler sınıflarında davranışın gerçekleşmesini beklemek, dinlenmek/odaklanmak, sessizliği sağlamak, öğrencisini takdir etmek, derse dikkati çekmek, kızgınlığını belirtmek, sevgisini göstermek amaçlarıyla beden dillerini kullanmaktadırlar. Öğrenciler ise öğretmenlerinin sınıfta en çok mesafe kullanımı amacı ve yüz göz ifadeleri amacıyla beden dilini kullandıklarını, en az ise baş hareketlerini ve el kol ifadelerini algıladıklarını ve kullandıklarını ifade etmektedirler. Öğrencilere göre öğretmenlerin sınıfta yaptıkları baş hareketleriyle kullanım amaçları arasında, yüz göz ifadeleriyle kullanım amaçları arasında, oturlan yerle oturlan yerin kullanım amaçları arasında, el ve kol ifadeleriyle kullanım amaçları arasında, ayak hareketleriyle kullanım amaçları arasında ,mesafe kullanımıyla mesafe kullanım amaçları arasında orta düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Beden dili, sözel olmayan iletişim, sınıf öğretmeni, algı,

ABSTRACT

The relationship between the body language used by classroom teachers and the perceptions of students

Sultan KAHYAOĞULLARI AKSOY

In this research, the relation between the body language form teachers use in the classroom and the purpose of form teachers when using this body language, and the perception state of students is aimed to be determined.

The research group consists of 48 form teachers working in the Kulu county of Konya province in the school year of 2013-2014 and their 462 students from 2. and 3. grades.

The research is formed according to the sequential exploratory design from the mixed research methods. Data is acquired through the semi-structured interview form to determine the body language form teachers use in the classroom and their purpose. The determined body language form teachers use in the classroom and their purpose, is converted into a survey. With this survey, it is determined that at which level the teachers use their body language and why they use it according to the students. Qualitative data is analyzed with content analysis method and quantitative data is analyzed with standard deviation and Pearson correlation method.

According to the findings, form teachers mostly use respectively head movements, facial and eye expressions, gesticulations, feet movements in their classroom. Teachers use their body language to wait for an act to occur, to rest/focus, to ensure silence, to appreciate the student, to draw attention to the lesson, to express his/her anger, to show compassion in the classroom. Students state that their teachers use the body language mostly with the aim of using distance, and facial - eye expressions. They also stated that teachers perceive and use gesticulations the least. According to the students, there is moderate positive relationship between the head gestures and their aim, face-eye expressions and their aim, the place to be sit and its aim, gesticulations and their aim, feet movements and their aim, using distance and its aim.

Keywords: Body language, nonverbal communication, form teacher, perception

TEŞEKKÜR

Sınıf Öğretmenlerinin Beden Dilini Kullanış Amaçları İle Öğrencilerin Algılayışları Arasındaki İlişki konulu araştırmamın her aşamasında değerli katkılarıyla beni yönlendiren ve yardım eden tez danışmanım Prof. Dr. Ekber TOMUL'a, araştırmamın her bölümünde gerek maddi ve manevi desteğini ve yardımını esirgemeyen değerli eşim Volkan AKSOY' a, araştırmamın gelişmesinde katkısı bulunan tüm öğrenci ve öğretmenlere en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sultan KAHYAOĞULLARI AKSOY

Burdur, 2016

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
BÖLÜM I	
GİRİŞ	1
1.1 .Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi	5
1.3. Alt Problemler	5
1.4. Araştırmanın Önemi	5
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Tanımlar	6
BÖLÜM II	
KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. Kuramsal Çerçeve	7
2.1.1. İletişim Nedir?	7
2.1.2. İletişimin İşlevleri	8
2.1.3. İletişim Süreci ve Unsurları	8
2.1.3.1. Kaynak (Gönderici)	9
2.1.3.2. İleti (Mesaj)	10

2.1.3.3. Kanal	10
2.1.3.4. Alıcı	11
2.1.3.5. Geribildirim (Dönüt).....	11
2.1.4. İletişimde Algı ve Tutum	12
2.1.5. İletişim Türleri	14
2.1.5.1. Sözlü İletişim	15
2.1.5.2. Sözsüz İletişim	15
2.1.6. Beden Dili	17
2.1.6.1. Beden Duruşu	19
2.1.6.2. Mimikler ve Jestler	20
2.1.6.3. Yüz İfadeleri, Gözler ve Bakışlar	21
2.1.6.4. Başın Kullanımı (Baş Hareketleri)	21
2.1.6.5. Oturmak İçin Seçilen Yer	22
2.1.6.6. Eller, Kollar ve Parmaklar	23
2.1.6.7. Giyim	24
2.1.6.8. Ayak ve Bacakların Kullanımı	25
2.1.6.9. Oturma Biçimi	26
2.1.6.10. Mesafe	26
2.1.6.11. Kullanılan Aksesuarlar ve Renkler.....	28
2.1.7. Eğitimde İletişimin Rolü	28
2.1.8. Sınıfta İletişim	30
2.1.8.1. Sınıfta İletişimin Amacı	31

2.1.8.2. Sınıfta Kullanılan İletişim Biçimleri	32
2.1.9. Sınıf İçinde Kullanılan Beden Dilleri ve Amaçları	32
2.1.9.1. Sınıfta Kişisel Alan ve Bölgelerin Kullanımı	33
2.1.9.2. Sınıfta Kişisel Bakım ve Giyim Kuşam	33
2.1.9.3. Sınıfta Bedensel Duruş	34
2.1.9.4. Sınıfta Baş Hareketleri ve Kullanımı	34
2.1.9.5. Sınıfta Göz Hareketleri ve Kullanımı	35
2.1.9.6. Sınıfta Jest, Mimikler ve Kullanımı	35
2.1.9.7. Sınıfta El ve Parmak Hareketleri ve Kullanımı	35
2.1.9.8. Sınıfta Bacak Hareketleri ve Kullanımı.....	36
2.1.9.9. Sınıfta Ses Tonu ve Kullanımı	37
2.2. İlgili Araştırmalar	37

BÖLÜM III

YÖNTEM	40
3.1. Araştırma Modeli	40
3.2. Çalışma Grubu	40
3.3. Veri Toplama Aracı ve Uygulanması	41
3.4. Verilerin Analizi.....	42

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR	46
4.1. Sınıf Öğretmenleri Sınıflarında Hangi Beden Dillerini Kullanmaktadırlar?.....	46
4.2. Sınıf Öğretmenlerinin Beden Dilini Kullanış Amaçları Nelerdir?... 50	

4.3. Öğrenciler Sınıf Öğretmenlerinin Kullandıkları Beden Dillerini Nasıl Algılamaktadırlar?.....	57
---	----

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER	59
5.1. Sonuç	59
5.1.1. Sınıf Öğretmenlerinin Sınıflarında Kullandıkları Beden Dillerine İlişkin Sonuçlar	59
5.1.2. Sınıf Öğretmenlerinin Beden Dillerini Kullanış Amaçlarına İlişkin Sonuçlar.....	60
5.1.3. Öğrencilerin Sınıf Öğretmenlerinin Beden Dillerini Kullanışlarını Algılamalarına İlişkin Sonuçlar	60
5.2. Öneriler	60
5.2.1. Uygulayıcıya Yönelik Öneriler	60
5.2.3. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	61
KAYNAKÇA	62
EKLER	66
EK 1	66
EK 2	69
EK 3	72
EK 4	73
EK 5	74
ÖZGEÇMİŞ	76

TABLolar DİZİNİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Görüşme Sorularının Güvenirlik Yüzdesi.....	43
Tablo 2. Beden Dili Hareketlerinin ve Kullanım Amaçlarının Beden Dili Uzuvarına Göre Gruplanması.....	44
Tablo 3. Öğretmenlerin Sınıflarında Kullandıkları Beden Dilleri.....	48
Tablo 4. Öğretmenlerin Sınıfta Beden Dillerini Kullanış Amaçları.....	53
Tablo 5. Öğrencilere Göre Öğretmenlerin Sınıfta Beden Dillerini Kullanma Durumu	57
Tablo 6. Öğrencilere Göre Öğretmenlerin Sınıfta Kullandıkları Beden Dilleri ile Kullanma Amacı Arasındaki İlişki.....	58

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Şekil</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Temel İletişim Süreci.....	9
Şekil 2. Eğitim Ortamında İletişimin Unsurları	29
Şekil 3. Sınıf Öğretmenlerinin Sınıflarında Beden Dillerini Kullanma Amaçları	56

BÖLÜM I

Giriş

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın önemi, sınırlılıklar, tanımlar açıklanmıştır.

1.1. Problem Durumu

İletişim milletleri, örgütleri, bilimsel disiplinleri ve aileleri bir arada tutan önemli bir tutkal görevi görmektedir. Günlük yaşantımızın olduğu kadar mesleki yaşantının da en önemli yönü çevremizle ve kendimizle iletişim halinde olmaktır. Düşüncelerimizi, duygularımızı, bildiklerimizi, yeteneklerimizi ve ideallerimizi farklı yollar kullanarak çevremizdekilere iletiriz. Sağlıklı bir birey dış dünyadan gelen farklı uyarıcıları farklı organlarıyla algılamaktadır. Kulağı ile işitir, dili ile tadar, burnu ile koklar, teni ile hisseder, gözleriyle görür. Farklı uyarıcıların farklı organlarımızca algılanması iletişimin farklı yollarla sağlanması olanağını da sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda aynı iletişim amacı için farklı uyarıcıları kullanma olanağı da sağlamaktadır. Bu nedenle iletişim birden fazla yolla kurulabilir. Çok farklı yöntem, teknik ve araçlarla kurulan iletişim iletiyi gönderen aracın özelliklerine göre iki temel biçimiyle inceleme konusu olmuştur; sözel ve sözel olmayan iletişim.

İletişimle ilgili çok sayıda tanım bulunmaktadır. İletişim kavramının (communication) etimolojik kökeni paylaşım ve yaymaktır. Genel anlamıyla iletişimi veya daha fazla kişi/grup arasında ortak bir fikre ulaşmak için yapılan bilgi paylaşımı olarak ifade edilmektedir (Adair,2006; Dökmen,2005;Murdock ve Scutt,2003). İletişim, iki ya da daha fazla birey arasında yapılan anlamlı simgelerin aktarılması, alınıp, işlenip, yeniden aktarılması sürecidir (İnceoğlu, 2011). Genel iletişim bilgi, tutum ve becerileri paylaşmak için insanların mesaj gönderme ve alma işlemidir.

Sözcükler, görüşleri, eylemleri ve nesnelere adlandırmada ve bunlarla ilgili bilgi ve düşünceleri karşısındakilere aktarmada yetersiz kalabilir. Sözcüklere dayalı bu iletişim yetersizlikleri bedenimizin farklı organlarını kullanarak giderebiliriz. Bedenimizin farklı organları ile kurduğumuz iletişim “beden dili” olarak ifade edilmektedir(Haviland, Prins, Walrath veMcBride, 2008). İnsanlığın ilk dili ve anlaşma aracı beden dilidir. Anlam ortaya çıkarmak amacıyla kelimeler olmadan mesajları kullanma süreci beden dili olarak tanımlanabilir. Beden dili başkaları ile bağlantı kurmada, gerçekten söylemek istediğinizi ifade etmede ve iyi bir ilişki kurmada güçlü bir araçtır. Sözsüz mesajların gerçekçi olma olasılıkları daha

yüksektir. Çünkü sözsüz davranışlar konuşulan kelimeler kadar kolaylıkla kontrol edilemezler. Mahrebian ve Ferris (1967) tarafından yapılan bir araştırmada, taraflar üzerinde sözlerin yalnızca; %7, sesin % 38, beden dilinin ise % 55 oranında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İletişim sürecindeki kişilerin ilişkilerine ve ortamının özelliklerine göre bu oran farklılık gösterebilir (Haviland, Prins, Walrath ve McBride, 2008). Miller (1988)'a göre, amaç ve duyguların iletiminde sözel iletişim yerine daha çok sözel olmayan iletişim kullanılmaktadır. Amaç ve duyguların iletilmesinin %93'ü sözsüz, % 7'si ise sözel iletişim yoluyla gerçekleşmektedir.

Beden dili, istemli ya da istemsiz iletileri karşımızdaki kişi veya kişilere, beden duruşu, yüz ifadeleri ve hareketler aracılığı ile aktarmayı sağlayan bir iletişim kurma sistemidir (Haviland, Prins, Walrath ve McBride, 2008). Beden dili hareketleri genel olarak yedi grup altında toplanmaktadır. Bunlar; yüz ifadeleri (gözler, dudaklar, jest ve mimikler), baş hareketleri, el-kol hareketleri, vücudun duruşu, ayakta durma ve oturma, bacaklar ve ayakların kullanımı, mesafe ve bedensel temastır (Sillars, 1995).

Dinleyicinin de konuşmacının da iletişim sürecine ilişkin çıkarımları, bilişsel, zihinsel, görsel veya işitsel anlamda sözel ya da sözel olmayan iletişim ağı ile yönlendirilebilir. Bu anlamda beden dili tek başına mesajlar iletmez, aynı zamanda sözel iletişim ile ilişki bağlamında da işlevler görmektedir. Beden dili genellikle sözlü iletileri tamamlar, ancak sözsüz iletiler ile sözel iletiler arasında çelişki olduğunda sözsüz iletişim sözlü iletişimi geçersiz kılar. Sözel olmayan iletişim sözel iletişimle ilişkili bağlamda tekrarlama, vurgulamak, tanımlama, çelişme, yerini alma, düzenleme işlevleri görmektedir (Knapp ve Hall, 2006)

Sözel olmayan eylemlerin: (1) anlamsal işlev (semantic function), (2) dizimsel işlev (syntactic function), (3) edimsel işlev (pragmatic function), (4) konuşmadan konum çıkaran işlev (dialogic function) olmak üzere dört farklı işlevi olduğunu belirten Scherer, sözel olmayan göstergelerin bu işlevlerin bazen tümünü bazen de bir kaçını bir arada sergileyebildiğini belirtmiştir (Scherer, VanDijk, 1985).

Jestler, mimikler, yüz ifadeleri, beden duruşu vb. oluşan görülebilir kanal ile ses tonu, şiddeti, hızı vb. oluşan yarıdilsel (paralinguistic) kanallar sözsüz iletişimi temel olarak iki kanala dayandırır. Göstergebilim içinde bireyin yüz ifadeleri, göz, kaş, ağız ve diğer bedensel eylemlerin detaylarında verilmek istenen mesajları inceleyen kinestetik ile dokunsal eylemleri, beden duruş biçimi ve bedenler arası mesafe gibi ölçütleri araştıran duruş bilgisi (proxemics) sözsüz iletişim biçimlerini temel alarak inceleme konusu edinmiş alanlardır (Gumperz ve Hymes 1971; Lyons

1977).Literatürdeki çalışmalarda sözlü iletişim sessel ve sözel boyutlarıyla incelenmiştir. Sözel (verbal) iletişim ile sessel (vocal) olanı birbirinden ayırırken, sesin tonu, yüksekliği, vurgusu gibi sessel özellikler, sözel olmayan (non-verbal) göstergeler kapsamında incelenmiştir (Giles, Scherer ve Taylor, 1979).

Sözel olmayan iletişim yollarını kullanma nedenleri (Miller, 2005):

- (1) kelimelerle iletilmek istenen mesajlarda sınırlılık vardır.
- (2) sözsüz mesajlar daha güçlüdür;
- (3) sözsüz mesajların gerçekçi olma olasılığı yüksektir
- (4) sözsüz ifadeler çok rahatsız edici durumlarda duyguları ifade edebilir;
- (5) karmaşık mesajları göndermede farklı kanalların kullanılmasında yardımcı olur.

Sözsüz iletişim bazı temel özellikleri:

Evrensellik: sözsüz iletişimin bazı formları her yerde yaygındır.

Eş anlılık: çeşitli sözsüz mesajlar anlık olarak ortaya çıkabilir.

Spontane: sözsüz iletişim gelişigüzel ve kendiliğinden oluşabilir.

Sembolik: başvurulan sözsüz işaretler bir şey (ler) benzeyebilir (Miller, 2005).

Düşünce ve bilginin aktarılması anlamına da gelen iletişim, aynı zamanda eğitim ve öğretimin de en temel unsurudur. Sağlıklı bir eğitim-öğretim ortamı, etkili bir iletişim süreciyle oluşmaktadır. Eğitim ve öğretim sürecinin en önemli unsuru olan öğretmenlerin, iletişim becerileri bu nedenle özel bir önem taşımaktadır. Öğretim sürecinde, iletişim türlerinden ne kadar çok faydalanırsak o derecede başarılı bir süreç gerçekleşecektir.

İletişim sınıfta öğretme ve öğrenmenin merkezini oluşturmaktadır. Sınıfta iletişim bütün olarak öğrenci ile öğretmen arasındaki ilişkiye dayalı olarak yüz yüze oluşan bir süreçtir. Sınıfta iletişimi iki dinamiğin biçimlendirdiğini söyleyebiliriz. Bir yandan öğretmen ve öğrenci arasında yüz-yüze olan ve an be an gerçekleşen eylemler, diğer yandan öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişimin nasıl ve ne şekilde oluştuğudur (Johnson, 1999).

İletişim geniş öğrenme fırsatları yaratarak, öğretmen ve öğrenci arasında ilişkiyi güçlendirerek ve olumlu bir deneyim yaratarak öğrencilerin hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olup öğrenmeyi kolaylaştırır. Sınıf ortamında etkili bir iletişim süreci gerçekleştirmeyi amaçlayan bir öğretmen, sözcükleri daha anlamlı kılmaya yarayan beden dilini çok iyi kavraması ve bunun gücünden yararlanması gerekir

(Ergin,2010). Sözel olmayan mesajların doğru biçimde algılanması eğitimin kalitesini artıracaktır.

Öğretmenin beden dilini etkili kullanması, kendisine olduğu kadar öğrencilerine de kolaylık sağlamaktadır. Öğrencinin öğretmeninin yüzüne baktığında gördüğü, algıladığı ifade, öğrenciye nasıl davranması gerektiği hakkında da önemli ipuçları vermektedir. Günümüzde birçok öğrenci, öğretmenin hareketlerinden kendisini neyin beklediğini anlamaktadır. Öğrencisi ile yüz yüze iletişimde bulunan öğretmen, öğrencisinin mimik ve jestlerini rahatlıkla okuyabilir. Öğrencinin yüzünde bulunan olumlu ya da olumsuz ifadeden, konunun anlaşılıp anlaşılmadığını anlayıp, öğrenme sürecini tekrar başlatabilir ya da pekiştireçler kullanarak sonlandırabilir. Öğretmenlerin iletişim süreci içerisinde kullandıkları jest ve mimikler öğrenciler açısından kimi zaman belirleyici, kimi zaman engelleyici, kimi zaman da yol gösterici olabilmektedir (Ergin,2010).

Sözsüz İletişim öğretim sürecinin yönlendirmesi için gerekli olduğu kadar sınıf yönetimi için de büyük önem taşımaktadır. Sözel olmayan iletişim öğretmenler için önemli olduğu kadar öğrencilerin de sosyal-duygusal zekâlarının gelişimleri için anahtar rol oynamaktadır. Öğrenciler öğretmenin sözel olmayan davranışlarını gözlemleyerek elde ettikleri ipuçlarına dayanarak öğretmenin yeterliliği veya karakteri hakkında kararlara varırlar. İletişimde sosyal anlamların sadece üçte biri sözcüklerle iletilirken, üçte ikisi sözel olmayan mesajlarla iletilmektedir (Gregersen, 2007). Çalışmalar bir öğretmenin sınıf yönetiminde iletişimin %75'ini (kasıtlı veya başka türlü) sözel olmayan iletişim kanallarını kullandığını belirtmektedir (Balzer, 1969). Sözel olmayan iletişim sınıf yönetiminde etkin rol oynamakla birlikte öğretim alanında %70 den fazla role sahiptir (Haneef, Faisal, Alvi veZulfikar, 2014). Sınıfta öğretmen beden dilini uygun şekilde kullandığında öğrencilerin akılda tutma, motivasyon ve öğrenme düzeylerini yükselterek, öğrencilerin öğrenme sürecine katılımını sağlama ve dikkat çekici hale getirerek aktif ve çekici bir öğrenme ortamı yaratabilir. (Haneef, Faisal, Alvi veZulfikar, 2014). Sınıfta sözel olmayan davranışlar sözel mesajları yorumlamada bir çerçeve oluşturmasına yardımcı olurlar (Plaxa, Kearneyb ve McCroskeyc ve Richmond,1986). Sınıfta öğretmenin sözel olmayan iletileri öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal öğrenme sonuçları üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu vurgulanmaktadır (Witt ve Wheeless, 2001).

1950'li yıllara kadar beden dilini bilimsel açıdan yaklaşılmamış olmakla birlikte günümüzde bu konu ile ilgili birçok alanda bilimsel araştırmalar yapılmaktadır (Haviland, Prins, Walrath veMcBride, 2008). Öğretmen ve öğrencilerin karşılıklı

olarak kullanıp geliştirdikleri beden dillerinin doğru algılamaları için, tarafların birbirini iyi tanması gerekmektedir. Bu da birlikte uzun zaman geçirmeyle mümkün olmaktadır. İşte bu nedenden ötürü sınıf öğretmenleri, beden dilinden daha fazla yararlanmaktadır. Aynı öğrencilerle, aynı ortamda uzun yıllar vakit geçiren öğretmen ve öğrencileri, birbirinin hareketlerinden, bakışlarından ya da ses tonlarından kendisini nelerin beklediğini tahmin edebilmektedirler.

Öğretmenlerin kullandıkları beden dilinde vermeyi amaçladıkları mesajların, öğrenciler tarafından amaçlandığı şekilde algılanıp algılanamaması eğitimin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için gereklidir. İşte bu gereklilikten yola çıkılarak yapılan araştırma da öncelikle öğretmenlerin sınıflarında kullandıkları beden dillerine kendi içlerinde yükledikleri anlamların neler olduğu, öğrencilerin bu anlamları algılayışları ve son olarak ta ikisi arasında nasıl bir ilişki olduğunun bulunması amaçlanmaktadır.

1.2. *Problem Cümlesi*

Sınıf öğretmenlerinin beden dilini kullanım amaçları ile öğrencilerin algılayış durumları nasıldır?

1.3. *Alt Problemler*

1. Sınıf Öğretmenleri sınıflarında hangi beden dillerini kullanmaktadırlar?
2. Sınıf Öğretmenlerinin beden dilini kullanım amaçları nelerdir?
3. Öğrenciler, sınıf öğretmenlerinin kullandıkları beden dillerini nasıl algılamaktadırlar?

1.4. *Araştırmanın Önemi*

Öğretmen ve öğrenci arasındaki etkili bir iletişimin sağlanması sınıfta öğretim sürecinin sorunsuz işlemesini ve etkili öğretimin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Öğretmenlerin sınıf yönetiminde etkili olarak kullanmaları gereken en etkili iletişim biçimlerinden biri de sözel olmayan iletişimdir. Sınıf ortamında tarafların kullandığı beden dili, sürecin işleyişinin sürdürülmesi ya da durdurulması bağlamında çok önemli ipuçları taşır.

Sınıfta öğretmenlerin kullandıkları beden dilleri, kullanım amaçları ve öğrencilerin bu beden dillerini algılama durumlarının belirlenmesi sınıfta öğretmenlerin öğrenci davranışlarını daha etkili yönlendirme, öğretim sürecini yönlendirmede, bilgi aktarımı ve duyguların iletiminde etkili kullanmasında önemli ipuçları sağlayacağı düşünülmektedir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2013-2014 eğitim öğretim yılında Konya İli Kulu İlçesinin merkezinde bulunan 9 ilkokulda görev yapmakta olan 48 sınıf öğretmeni ile bu öğretmenlerin sınıflarında okuyan 462 tane 2 ve 3. Sınıf öğrencisi ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Algı; çevrede meydana gelen olayların fiziksel enerjileri alıcı hücreler tarafından sinirsel enerjiye dönüşür. Sinirsel enerji beyin tarafından işlendiğinde algısal bir ürün meydana gelir. Gerçekleşen bu işleme algılama, ortaya çıkan ürüne de algı denir (Selçuk, 2001).

Beden Dili; karşıdaki kişiye duygu ve düşünceler iletilirken kullanılan hareketler, jestler (el ve kol hareketleri), mimikler (yüz ifadeleri) ve vücut duruşundan oluşan değerlerin bütünüdür (Tayfun, 2011).

İletişim; bilginin, haberin, duyguların, düşüncelerin vb. karşılıklı olarak bir yerden başka bir yere taşınmasıdır (Köknel, 1997).

Jest; yüz kaslarının iletişim amacıyla kullanılmasıdır.

Mimik; kol, ayak, bacak, el, baş ve bedenin kullanımınıdır.

Öğrenci; herhangi bir öğrenim kurumunda öğrenim görmek amacıyla okuyan kimse (Oğuzkan, 1974).

Öğretmen; bir eğitim kurumunda, insanların istedik öğrenme yaşantılarını kazanmalarına rehberlik etmek ve yön vermekle görevlendirilmiş kimse (Oğuzkan, 1974).

Sözsüz İletişim; jestler, mimikler ya da diğer dilsel olmayan işaretler aracılığıyla ifade edilen sözlü iletişim dışındaki iletişim biçimlerini kapsar (Çiftpınar, 2011).

BÖLÜM II

Kuramsal Çerçeve İle İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, iletişim, iletişimin işlevleri, iletişim süreci ve unsurları, iletişimde algı ve tutum, iletişim türleri, sözlü ve sözsüz iletişim, beden dili, eğitimde iletişimin rolü ele alınmıştır.

2.1. Kuramsal Çerçeve

2.1.1. İletişim Nedir?

Alan yazını incelendiğinde iletişim kavramı birbiriyle bağlantılı olmak üzere çok farklı şekillerde tanımlanmaktadır. İletişim dilimize, Latince'deki *communis* sözcüğünden türetilmiş *communication* kavramının karşılığı olarak geçmiştir. Dilimize ilk geçtiği yıllarda haberleşme anlamında kullanılan iletişim kavramı, zamanla haberleşmeyi de içine alan ileti alışverişi anlamını kazanmıştır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2013), akla gelebilecek her yolla duygu, düşünce ya da bilgilerin, başkalarına aktarılmasını, iletişim olarak tanımlarken, Eğitim Terimleri Sözlüğü (1974) iletişimi, yüz ifadesiyle, el, kol ve baş hareketleriyle, konuşma yoluyla ya da yazı, telefon, televizyon gibi haberleşme araç gereçlerinden yararlanarak duygu ve düşüncelerin bir kimseden başka bir kimseye aktarımı olarak tanımlamıştır.

Türkçede iletişim ya da bununla aynı anlamda kullanılan kelimelerin hemen hemen tamamı, haberin, bilginin, duygunun, düşüncenin, nesnenin ya da olayın bir yerden bir yere taşınmasıyla iki kişinin birbirini anlaması durumu olarak açıklanmaktadır (Köknel, 1997; Zıllıoğlu, 2010). Oskay (1997), iletişimi toplumun birbirleriyle kaynaşmasını sağlayan insan etkinliği olarak tanımlarken, iki ya da daha fazlabireyin arasında yapılan anlamlı simgelerin aktarılması, alınıp, işlenip, yeniden aktarılma sürecini iletişim olarak tanımlayan İnceoğlu (2011) tanımlamalarında iletişimin toplumsal önemine vurgu yapmaktadırlar. Bilgi alış verişi olarak iletişim, iki veya daha fazla kişinin, sözel veya bedensel olarak, birbirleriyle bağlantı kurmak, ortak bir anlayışa ulaşmak ya da konuyla alakalı tutum, algı, duygu ve düşünce oluşturma amacıyla bilgilerini birbirlerine aktarmalarıdır (Adair, 2006; Murdock ve Scutt, 2003; Oktay, 2000).

Bütün bu yapılmış olan tanımlardan yola çıktığımızda iletişim, insanların aralarında anlaşabilmek amacıyla yaptıkları şeylerin tümüdür. Bir sistemin vermek istediği mesajı karşıdaki sistemin de kabul etmesi koşuluyla, gerek sözlü, gerek yazılı

gerekse beden hareketleriyle ona aktarması, karşıdaki sistemin de aldığı bilgiyi işlemesi, değerlendirmesi ve yeniden göndermesi ile bilginin alış verişini sağlayan insan etkinliklerinin tümüdür.

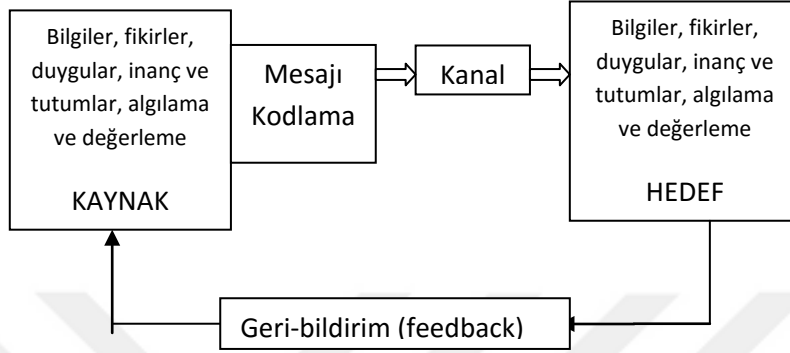
2.1.2. İletişimin İşlevleri

İnsanoğlu var olduğu zamandan beri belli başlı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dış dünya ile iletişim kurmak zorunda kalmıştır. İnsanlığın bu ihtiyaçları fizyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel boyutlarda ele alınabilir (Güngör, 2015). İnsan her şeyden önce barınma, beslenme, güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çevresiyle iletişim halinde olmak zorundadır. İnsanoğlunun Maslow'un Temel İhtiyaçlar Hiyerarşisinde de belirttiği barınma, beslenme, güvenlik, cinsellik gibi en temel gereksinimlerini gidermek için kurmak zorunda kaldığı iletişim, fizyolojik gereksinimlerini karşılama işlevini görür. İnsan, fizyolojik gereksinimlerini karşıladıktan sonra, bir gruba ya da topluma dâhil olma, başarılı olma isteği ve kimlik oluşturma gibi psikolojik gereksinimlerini gidermek amaçlarıyla da çevresiyle iletişim kurar. Kurduğu bu iletişim, psikolojik gereksinimlerini karşılama işlevini yerine getirir. Temel ihtiyaçları ve psikolojik gereksinimlerini karşılayan insan, çevresine uyum, etrafındakiler tarafından saygınlık kazanma, bilgi edinme ve karşısındakini bilgilendirme, duygusal yakınlaşma gibi sosyal gereksinimlerini karşılamak amacıyla iletişim kurar. Bütün bu gereksinimlerin giderilmesi yönündeki işlevlerinin yanı sıra iletişimin bir de gündelik hayatta ortaya çıkan gereksinimlerin karşılanmasına yönelik işlevi vardır. Buna göre insanlar iş ve ev yaşamlarındaki bir takım gereksinimleri gidermek amacıyla da çevreyle iletişim kurmak zorundadır (Güngör, 2015; İnceoğlu,2011).

2.1.3. İletişim Süreci ve Unsurları

İletişim, kesintisiz ve sürekli olmak kaydıyla, kişi ile kişi, kişi ile toplum ya da toplumlar arasında oluşan dinamik bir süreçtir. Sadece sözcüklerle ya da işaretler göndererek değil, canlıların karşılıklı birbirlerini fark etmeleriyle de iletişim süreci başlayabilir. Karşı karşıya kaldığımız kişiye hiçbir cevap verilmese bile, bu suskunluk dahi kendi başına bir cevap niteliği taşıyacaktır. Karşımızdaki kişinin gözlerine bakmak ya da gözlerimizi kaçırmak hepsi anlamlı geri bildirimlerdir. Bu sebeple, yapılınsın ya da yapılmazsın karşımızdaki için anlam taşıyan her türlü davranış, bir iletişim sürecini ortaya çıkaracaktır (Açıl, 2005; Cüceloğlu,2000; Tutar ve Ark., 2003).

Günümüzden yüzyıllar önce yaşamış olan Aristoteles iletişimin olmazsa olmazını üç temel unsur olarak belirtmiştir. Bunlardan ilki konuşmacı, ikincisi konuşma, üçüncüsü ise dinleyicilerdir (Aristoteles,1995). Ancak günümüzde iletişim daha karmaşık bir yapıya büründüğünden ötürü, bu süreçteki unsurlar daha detaylı ele alınmaktadır.

Şekil 1. Temel İletişim Süreci (Tutar, 2003)

Şekil 1'de görüldüğü gibi, iletişimin birincil ve ikincil unsurlarını birlikte göz önünde bulundurduğumuzda, süreci etkileyen 5 unsur karışımına çıkmaktadır.

Bu unsurlar;

- Kaynak(Gönderici)
- Mesaj
- Kanal (İletişim aracı)
- Hedef(Mesajın iletilmek istendiği taraf)
- Geri bildirim

2.1.3.1. Kaynak (Gönderici).

İletişimin başlangıç noktası olarak tanımlanabilen kaynak, bilgiyi aktarandır. Hedeflediği kişi ya da grupta davranış değişikliği oluşturmak amacıyla iletişimi başlatan, sahip olduğu bilgi, beceri ve değer yargıları doğrultusunda tutum ve davranış sergileyen kişiler kaynak olarak tanımlanabilir. Gönderici olarak da isimlendirilen kaynak bazen bir kişi bazen de bir grup olabilir. Ancak asıl önemli olan bütün iletişim sürecinin göndericinin niyeti üzerine kurulu olmasıdır (Ergin, 2010; Güngör, 2015; Tayfun, 2010).

İletişim sürecini başlatan ve mesajı kodlayarak gönderen olduğu için kaynağın, algılama, seçme, düşünme, yorumlama süreçlerinden elde ettiği anlamlı iletileri simgeler aracılığı ile gönderebilme özelliğine sahip olması gerekmektedir. Kaynağın

bilgi, beceri ve değer yargıları mesajın gönderilmesinde ve kodlanmasında ciddi farklılıklar oluşturabilir. Bu nedenle kaynağın ifade becerisinin yeterli olması, mesaja dair tarafsız olması, dili etkili kullanma becerisine sahip olması, inançlarından sıyrılabilmesi, güvenilir olması, konu hakkında uzman olması ve inanılır olması gibi özelliklere sahip olması beklenmektedir (Anonim 2007;Tayfun, 2011;Zıllıoğlu, 2010).

2.1.3.2. İleti (Mesaj).

İletişim süreci içerisinde yer alan kişi ya da kişilerin duygularında, düşüncelerinde veya davranışlarında değişiklik yapması amacıyla düzenlenen işaretler örüntüsünü ileti olarak tanımlayabiliriz. Kaynağın alıcıya vermek istediği bilgiyi, söz, davranış, jest, mimik, resim, işaret, yazı gibi sembollerle ifade etmesi iletişimde iletiyi ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca ileti düzenlenirken, iletinin anlamlı olmasına, iletinin karmaşık değil anlaşılır olmasına, mümkün olduğunca fazla duyu organının kullanılmasına, örneklerle daha iyi açıklanabilmesine dikkat edilmelidir. İletinin içeriğinde alıcının ödüllendirileceğine dair sinyaller bulunuyorsa iletinin güdüleyici etkisinde artış gözlenmiştir (Anonim, 2007; Ergin, 2010).

Sonuç olarak, kodlanan bilginin fiziki şekli olarak da ifade edebileceğimiz iletinin, kaynağın alıcıda oluşturmak istediği duygusal veya davranışsal değişikliği oluşturabilmek için alıcının anlayabileceği sembollerden oluşması gerekmektedir. İleti kodlanırken, yazılı, sözlü veya görsel yöntemler kullanılabilir. Ancak kodlama yapılırken iletinin açık ve net olmasıen temel öncelik olmalıdır.

2.1.3.3. Kanal.

Kanal, iletiyi taşıyan, sinyaller gönderenden (kaynaktan) hedef kişi ya da kitleye iletilmesinde rol alan, kaynağın amaçları doğrultusunda alıcıya gönderdiği mesajları taşıyan ortam, yöntem, teknik ve araçlar olarak tanımlamıştır.Kanal, iletişimin doğrudan veya dolaylı olma durumuna göre değişiklik gösterir. İletişim kişiler arasında ise telefon, mektup kanal görevi görürken, kitle iletişiminde radyo, televizyon, internet gibi araçlar kanal işlevi görür.Eğitim sürecinde öğretmenin konuşması, öğrenme sürecinde kullanılan teknolojik araç gereçler, ders kitaplar iletişimin kanallarına örnek olarak verilebilir (Ergin,2010; Güngör, 2015; Tayfun, 2010; Tomul,2014).

İletişimin gerçekleşmesi, kaynağın mesajı alıcıya ulaştırmasıyla; iletişimin etkinliği ise, gönderilen mesajın anlamı ve etkisinin, alıcıya tam olarak iletilme gücüyle ölçülür(Anonim, 2007). Bu nedenle kaynak, iletişim sürecinde özel bir öneme sahiptir. Kaynağın gücü, iletişim sürecinin sağlıklı olmasını doğrudan etkilemektedir.

2.1.3.4. Alıcı.

Kaynaktan çıkan, uygun bir kanalla gönderilen iletinin hedef aldığı kişi ya da kişiler ile iletişimde tepkiyi göstermesi beklenen kişi alıcı olarak nitelendirilir. Güngör (2015) alıcı, iletişimin görünüşteki nesnesi olarak tanımlar ve iletişimin nesnesi konumundaki alıcı ile öznesi konumundaki göndericinin eşit öneme sahip olduklarını ifade eder. Sağlıklı iletişimin gerçekleştirilebilmesi için alıcının mesajla ilgili olarak sahip olduğu tutum ve algılar önemli rol oynar. Alıcının ihtiyaçları da mesajın anlamlandırılmasında rol oynar. Fizyolojik anlamda giderilmemiş ihtiyaçları olan (aç, uykusuz, yorgun... vb) birey iletişimde gerekli başarıyı gösteremeyecektir. Kaynağın iletilerinin hedefinde olan alıcı ya da alıcı grubu birbirinden farklı, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal ilişkiler içinden gelebilmektedir. Bu nedenden dolayı da gönderilen iletinin algılanması, anlamlandırılması ve kullanılması süreci birbirinden farklıdır. İletinin algılanıp kullanılmasında referans grupların etkisi de göz ardı edilemez (Anonim, 2007; Tomul, 2014).

Sonuç olarak, alıcı ya da alıcı grubunun, iletiye dair algıları, tutumları ile alıcının içinde bulunduğu fiziki, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal koşulları hatta zekâsı bile iletişimde mesajın anlamlandırılmasını doğrudan etkilemektedir. Alıcının ileti hakkındaki tutum ve algısının yanı sıra, iletiyi almaya açık ve hazır da olması gerekir. Ayrıca kaynak ile alıcının iletiye dair bakış açılarının birbirleriyle örtüşmesi de iletişim sürecinin başarıya ulaşmasında etkili faktörlerdendir.

2.1.3.5. Geribildirim (Dönüt).

Kaynaktan çıkan, kaynağın uygun gördüğü kanal yoluyla alıcıya ulaşan mesaja, alıcının verdiği tepkiyi geribildirim olarak tanımlayabiliriz. Kaynak tarafından verilmek istenilen mesajın, alıcı tarafından anlaşılıp anlaşılmadığı ya da ne kadarının anlaşıldığını gösteren tepkidir. İletinin gönderilmiş olması, mutlaka iletinin doğru anlaşılacağı anlamına gelmemektedir (Ergin,2010).

Dönüt, iletişim sürecinin son ayağını oluşturur. Sağlıklı bir iletişimin kurulup kurulmadığını, anlatılmak istenilen mesajın istenildiği şekilde algılanıp algılanmadığını dönüt yoluyla anlayabiliriz. Dönütün diğer bir önemli görevi de, iletişimi tek yönlü olmaktan kurtarıp çift yönlü hale getirmesidir. Alıcının kaynağa geri bildirimde bulunurken, dönütün anlaşılır, kabul edilebilir, takdir edilebilir ve yapıcı olmasına özen göstermelidir.

2.1.4. İletişimde Algı ve Tutum

1940'lı yıllarda ortaya çıkmaya başlayan iletişim ve tutum değişimi kuramları, ilk başta insanların dinamik bir dengede oldukları görüşünden yola çıkmıştır. Ulaşılan yanlış sonuçlar nedeniyle daha sonraki çalışmalarda insanın yapısının karmaşıklığı kabul edilmiş ve farklı değişkenlerin rolü üzerinde durulmuştur. İnsanın tutumları, algılamaları, inanç ve görüşleri, değerleri, toplumdaki rolü, kültürü, sosyal sınıfı gibi etmenler insan davranışlarını şekillendiren değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Güngör, 2015).

Onay (2012)'ye göre tutum kavramı, genel olarak bireyin çevresinde bulunan herhangi bir nesne ya da duruma ilişkin sahip olduğu tepki eğilimidir. İnceoğlu (2011)'e göre, olay, nesne ya da kişi karşısında belirli bir tavır ortaya koymaya, davranış sergilemeye hazır olma durumu olarak tanımlanan tutum, bireyin kişisel özellikleri ile içinde yer aldığı toplumsal ve kültürel çevre, toplumsallaşma süreci, yaşam deneyimleri ve bilgi birikimleri arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Yapılmış olan tutum tanımları ele alındığında, çoğunda ortak nokta tutumların duygusal temellerden oluşmuş olduklarıdır. Bu duygusal temellere dayanarak çevremizi, nesnelere ya da olayları değerlendirir ve ona göre tepki gösteririz.

Kaynağının bireyin sahip olduğu deneyimlerden, duygulardan ve davranışlardan alan tutum, kendinden sonraki denemeler için de yönlendirici bir etkiye sahiptir. Tutumların sahip olduğu bu yönlendirici etki, iletişim sürecinde önemli bir işleve sahiptir. İnceoğlu (2011)'nin "Kaynaktan hedefe tutum değişikliği yaratmak amacıyla kurulan tek yönlü iletişimidir." şeklindeki güdüleyici iletişim tanımı, tutumların iletişim üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. İletişim süreci ne kadar karmaşık olursa olsun, temel amacı hedefi etkileme ve yönlendirmedir bu da iletişimin güdüleyici yönünü ön plana çıkarmaktadır.

İletişim sürecinde tutum değiştirmede etkili olan faktörleri şöyle sıralayabiliriz: Bilgi-ileti kaynağı(kaynak) , ileti (mesaj) , iletinin verildiği ortam (kanal), iletiyi alan kişi (alıcı). Tutum değiştirirken kaynağın, inanılır olması, güvenilir olması, çekici olması ve kaynak ile alıcının birbirine benzemesi gibi özelliklere sahip olması gerekir. İletinin karmaşık olmaması, çok yönlülük sağlaması, iletinin yoğunluğu ve sıralaması da tutumların değişmesinde etkili olmaktadır. İletiyi alan kişinin kendine güvenmesi, saygınlığı, zekâsı, eğitimi ve cinsiyeti gibi özellikleri tutum değişikliğinde önemli etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Odabaşı ve Oyman,2013).

Bireyin çevresi mesajlar ağıyla çevrilidir. Ancak birey içinde bulunduğu ortamdaki her mesajla ilgilenmez. Mesajları inceler, ayıklar, ilgi ve gereksinimlerine uygun olanları seçer ve algılar. İnsanın dış dünyadaki nesnelere ilişkin davranışlar geliştirmesi ve yargıda bulunması öncelikle bu nesnelere algılamasıyla başlar. İnceoğlu (2011), dış dünyamızdaki somut/soyut nesnelere ilişkin aldığımız duygusal bilgiyi algılama olarak tanımlamaktadır.

Eğitim ortamında oldukça önemli olan algı kavramı, öğretmen ve öğrencilerin girdikleri iletişim süreçleri açısından da oldukça kritik bir ögedir. İletişim süreci esnasında iletinin nasıl gönderildiği kadar, nasıl algılandığı da önemlidir. Algılama, iletiyi beyin süzgecinden geçirmede önemli rol oynar. Algı ise, duygusal organlardan beyne ulaşan olguların analizi, yorumlaması ve anlamlandırması sürecine verilen isimdir. Bunun içindir ki, aynı uyarıcı, farklı bireylerin, farklı olarak algılamalarına neden olmaktadır. Duyuşsal organlardan beyne ulaşan veriler, algılanmaksızın herhangi bir anlam ifade etmezler (Çalışkan, 2010; İnceoğlu, 2011).

Algılamanın gerçekleşmesinde duyu organlarının yanı sıra bireyin güdülerinin, ihtiyaçları ve deneyimleri de etkili olmaktadır. Algılama sırasında o andaki istek, beklenti, ihtiyaç, bilgi birikimi gibi faktörlerin varlığı algılamada gruplama yapılmasını gerekli kılmıştır. Algılamanın gerçekleşmesinde yer alan bu öğeler yerlerine ve işlevlerine göre, simgesel, görsel, duygusal ve seçici algı olarak dört tür altında ele alınabilir (İnceoğlu, 2011; Özaslan, 2014).

İletişimde ana kodların yanı sıra, bu kodlara bağlı olan diğer iletişim kanalları da devreye girer. Bu iletişim kanallarının etkisiyle mesajın, bireyde çağrıştırdığı sembollerin kullanılarak güçlendirilmesi simgesel algının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Vurgu, tonlama, ses tonu, jest ve mimikler, giysilerimiz, takılarımız simgesel algı oluşturur ve algının simgesel şekilde örgütlenmesinde rol oynar (Cüceloğlu, 1991; İnceoğlu, 2011; Özaslan, 2014).

Bireyin çevresindeki birçok görüntünün içerisinden gereksinim ve güdülerini de göz önünde bulundurarak seçim yapması ve görme işlemini gerçekleştirmesi ise görsel algılamadır. İnsanın görme işlemini gerçekleştirmeye başlamasıyla birlikte görsel algılama süreci de başlamış olur. Görsel algılamanın gerçekleşmesi sürecinde, kişinin çevresindeki görüntülerin içinden hangisini görmeye gerek duyduğu veya neyi görmek istediği önem taşır (Cüceloğlu, 1991; İnceoğlu, 2011).

İletişim sürecindeki mesajın bireyin duygularına hitap etmesi, onun için önemli değerlere dokunuyor olması duygusal algı olarak ifade edilebilir. Duygusal algı,

kişilerin çevresindekileri yalnızca duyu organları ve mantıklarını kullanarak algılamamaları, algılama sırasında duygusal tutum ve düşüncelerine göre hareket etmeleridir. Algılanacak olan nesnenin ya da olayın sevilip sevilmemeye, iyi-kötü gibi duygusal nitelikteki izlenimleri duygusal algıyı oluşturur (İnceoğlu, 2011; Özaslan, 2014).

Bireyin içinde bulunduğu durum, duygu, ihtiyaç gibi faktörlere bağlı olarak gerçekleştirdiği algılama ise seçici algıdır. Başka bir ifadeyle insanın ortamdan veya kendi bedeninden gelen çok sayıda uyarıcıdan bir veya birkaçını seçip algılamasına algıda seçicilik denir. Beyin kendisine gelen uyarılardan hepsini işleyemez bu nedenle de içlerinden bazılarını seçmek zorundadır. Bu seçimi de bireyin yaşadığı toplumdaki değerlere, inançlara ve yargılara göre yapmaktadır (Bacanlı, 2002; İnceoğlu, 2011).

Sonuç olarak iletişim sürecinde bireyin sahip olduğu algılar ve tutumlar süreci doğrudan etkilemektedir. İletişim kurulacak konuya ilişkin daha önceden oluşturulmuş olan algı ve tutumlar, bireylerin iletişime devam edip etmemeye karar vermelerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle de kitle iletişiminde, hedef kitlenin sahip olduğu tutumlara hitap etmek ve istenilen tutum değişikliğini yaratmak, algıda seçiciliği kullanarak iletişime özel ilgi uyandırmak gibi amaçlarla tutum ve algı kavramları kullanılmaktadır.

2.1.5. İletişim Türleri

İnsanlar arasında iletişim beş duyu organı aracılığıyla kurulmaktadır. Bu nedenle de iletişimde birden çok türden söz etmek mümkündür. İletişim toplumsal ilişkiler sistemi olarak ele alındığında, kişiler arası, grup, örgüt ve toplumsal iletişim, grup ilişkilerinin yapısına göre biçimsel ve biçimsel olmayan, kullanılan kanal ve araçlara göre görsel, işitsel, görsel-işitsel, dokunma ile telekomünikasyon, kitle iletişimi, kullanılan kodlara göre sözlü, yazılı ve sözsüz iletişim, zaman ve mekâna göre ise yüz yüze ve uzaktan iletişim olarak sınıflandırılabilir (Zıllıoğlu, 2010).

İnceoğlu (2011)'e göre iletişimin türünü kaynak ile alıcı arasındaki ilişkinin kurulmasında araç kullanılıp kullanılmadığı, hangi özelliklere sahip araçların kullanıldığı, iletişimin kurulduğu ortamın özellikleri gibi faktörler belirlemektedir. İletişim dolaylı ve yüz yüze olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılabilir. Dolaylı iletişim, kullanılan araçların niteliği göz önünde bulundurulursa kitle iletişimi veya kitlesel olmayan iletişim olarak kendi içinde ikiye ayrılabilir. Yine yüz yüze iletişimde de sadece kişiler arası iletişimden söz edilmez, alıcı grubun niteliği (tek bir kişi olması

ya da grup olması) iletişime kitlesel bir özellik katabilmektedir. İletişimi süreç açısından ele aldığımızda da, karşımıza tek yönlü ve çift yönlü olmak üzere iki tür iletişim şekli çıkmaktadır.

2.1.5.1. Sözlü iletişim

Dünyada yaşayan canlılar arasında sadece insanoğlu kelimeleri kullanarak iletişim kurmaktadır. İnsanlar kültürlerini, örf ve adetlerini, yaşadıklarını, anılarını, duygu ve düşüncelerini kelimeleri kullanarak, karşısındakine veya karşısındakilere aktarma çabası içerisinde. İnsanlar, karşısındakine acısını, sevincini, mutluluğunu ya da kederini konuşa konuşa aktarır. Sözlü iletişim, iletişimin omurgasını oluşturur. İnsanın bütün iletişim işini niyetine uygun ve bilinçli biçimde düzenlenmesine ve örgütlemesine olanak vermesi bakımından sözsüz iletişimden ayrılır (Güngör, 2015; Köknel, 1997; Tayfun, 2010).

Sözlü iletişim, konuşma dili olarak da adlandırılır. Yüz yüze görüşmeler, toplantılardaki konuşmalar, brifingler, halka hitaplar, telefonla yapılan görüşmeler, konferanslar vb. biçiminde kurulur (Anonim, 2007). Sözlü iletişimin diğer iletişim türlerine göre insanlara sağladığı bazı avantajlar vardır. Bunlar;

- İletilmek istenilen mesajın anlaşılıp anlaşılmadığının kontrolü sağlanabilir.
- İletişim esnasında soru sorulabilir.
- Sorulara verilen cevaplar kontrol edilebilir.
- Anlaşılmayan noktalar, tekrar anlatılarak konuya açıklık getirilebilir.
- İletişim esnasında, eş zamanlı olarak geri bildirim alınıp verilebilir.

2.1.5.2. Sözsüz iletişim

İnsanların çeşitli iç ve dış uyarıcılara karşı dil ve sözle ifade edemediği durumları, bazı vücut hareketlerini kullanarak meydana getirdikleri iletişim şekline sözlü iletişim denilmektedir. Sözsüz iletişim, gönderilen mesajın taşıdığı anlamı derinleştirmekte, bunun yanı sıra da geri planda kalan ayrıntıları su yüzüne çıkarmaktadır. İnsanlar, duruş ve tavırlarıyla karşısındakilere bir mesaj verdiğinin farkına varmasa bile, bu tür işaret ve hareketler iletişimde kendiliğinden ve sürekli olarak var olmaktadır (Hellriegel ve Slocum, 1989; Tayfun, 2011).

Konuşulan dil dışında, iletişim sürecinde kullanılan jestler, mimikler ya da diğer dilsel olmayan işaretlerle ifade edilen iletişim biçimlerini kapsayan iletişim türünü sözsüz iletişim olarak tanımlayan Çiftpınar (2011), bu iletişim şeklinin duygu ve coşkuları yetkin biçimde dile getirme ve bireyler arasındaki ilişkileri tanımlamada güvenilir bir

kaynak olduğunu belirtmektedir. Zıllıoğlu (2010) ise, günlük hayatımızda başvurduğumuz simgesel kodlardan sözsüz olanların, anlam yaratma ve paylaşmada çoğu zaman bilinçsizce ama kaçınılmaz olarak sürekli bir biçimde kullanıldığını belirtmektedir. Sözsüz iletişime, kelimeler olmadan iletişim şeklinde basit bir açıklama getiren Miller (2005), çocuğun sözlü iletişim sürecine başlamadan çok önce sözsüz iletişimi öğrendiğini ifade etmektedir. Zoric, Smid ve diğerleri (2007), sözsüz iletişimin ses tonu, sessizlik, sesin hızı, kelimelerin kullanım zamanını içerdiğini ancak kelimeleri ve kelimeyle ilgili anlamları kapsamadığını belirtmektedirler.

Birçok zaman sözle ifade edemediğimiz duygu ve düşünceler, beden hareketlerimiz, duruşumuz ya da davranışlarımızla karşımızdakine iletilir. İşte bu durum genel olarak sözsüz iletişim olarak adlandırılır. Sözsüz iletişimin iki işlevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sözsüz iletişim ile bazı mesajlar karşımızdakine iletilir. Mesela, kaşlarımızı çattığımızda, ortamda yaşanan olaydan ya da meydana gelen durumdan rahatsız olduğumuzu söyler. İkinci işlevi ise, sözsüz iletişim sözlü iletişimi destekleyerek, mesajın daha iyi algılanmasına, geri planda kalmış şeylerin açığa çıkarılmasına yardımcı olur (Dökmen,2005).

Ergin (2010) ise sözsüz iletişime verilen önemin eksikliğini şu sözlerle dile getirmiştir.

“İnsanoğluna ilkokuldan üniversiteye kadar konuşma ve yazı dilinin yapıları öğretilir. Sözel olarak ifade edilmedikçe, gerçek anlamda eğitilmiş saymazlar. Bunun yanında, sözsüz iletişim ise insanoğlunun üzerinde çok az durduğu bir etkinliktir. Oysa insanın iletişim tek başına sözcüklerle sınırlanamaz. Öyle olsaydı, iletişim sorunlarımız birkaç taneyi geçmezdi.”

Üstünel (2011)'e göre, sözsüz iletişimin sözlü iletişimi kapsamaması gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Ancak sözlü iletişimde sözsüz iletişimin unsurlarından en önemlisi olan beden dili sürekli kullanılır ve ikisi bir arada kullanıldığında, sözlü iletişimin etkisi artar. Araştırmalara göre iletişimin %93 ü yüz yüze ve sözsüz kurulmaktadır (Barry, 2011). Erdem (2009) , sözsüz iletişimin bazı unsurlarının olduğunu, kişinin bunlardan bazen birine, bazen de birkaçına başvurmak zorunda kalabileceğini ifade etmektedir.

Güngör (2015), iletişimin özelliklerini iletişimsel değer, kendiliğindenlik ve pekiştiricilik olarak gruplamıştır. İletişimin sadece sözle olabileceğini düşünenlerin

aksine, söz kullanmadan da istediğimizi aktarabilmemiz sözsüz iletişimin iletişimsel değer özelliğini, herhangi bir sistematik yapısı olmadan, isteğe bağlı olarak kullanılabilmesi kendiliğindenlik özelliğini, sözlü iletişimin gücünü artırması da pekiştiricilik özelliğini göstermektedir. Sözsüz iletişimin işlevini ise gizli niyet ifadesi, sözün yerine geçme, denetim ve örgütlenme olarak incelemiştir.

Bütün bu bilgilerden yola çıktığımızda, sözsüz iletişim türünün de sözlü iletişim türü kadar önemli olduğu, bazen ifade etmekten çekindiğimiz ya da ifade etmek istemediğimiz durumların, duyguların aktarılmasında sözcüklerden daha etkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Sözsüz iletişim kendi başına bir iletişim türü olmanın yanı sıra, sözlü iletişimle birlikte kullanıldığında çok daha etkili olmaktadır. Sözsüz iletişimde sözün ve dilin yerini aksesuar, kıyafet, beden hareketleri, renk, mekân gibi birçok unsur almaktadır.

2.1.6. *Beden Dili*

Pease (2003)'e göre beden dili, tüm diğer diller gibi kelimelerden ve cümlelerden hatta noktalama işaretlerinden oluşmaktadır. Her bir hareket tek bir sözcük gibi ele alınmalıdır, aynı zamanda birden fazla anlamı da içerebilir. Hareketlerde cümleler halindedir ve kişinin duyguları ve davranışları hakkında ipuçları verir. Fast (1999), kişinin yüz ifadesinde oluşan değişimin, bireyin içinde bulunduğu ruh halini yansıttığını belirterek beden diline farklı bir biçimde yaklaşmıştır. Zıllıoğlu (2010) ise beden dilini daha kapsamlı bir şekilde açıklamaya çalışarak, sözsüz iletişimde kullanılan görsel kodların geçmişinin, insanlık tarihi kadar eskiye dayanmakta olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra yüz yüze iletişimde yer alan ses tonlamaları, jest ve mimikler, beden hareketleri, sözlü iletişimin sınırlarını belirtmede ve anlamını vurgulamada hep etkili olmuştur. Öte yandan, başkalarına dair edinilen ilk izlenimlerin ve kararların oluşmasında da önemli bir işleve sahiptir.

Konuyla ilgili çalışmaları yürüten uzmanlar, günlük iletişimde kullanılan sözcük sayısının 1000'i geçmediğini, ancak insanların sözcüklerin dışında da elleri ve kollarıyla, bedensel hareket ve duruşlarıyla da iletişim kurabildiklerini belirtmektedirler. İşte iletişimin bu türüne kısaca beden dili denilmektedir. Bedendili, insanlar üzerinde %60 gibi büyük bir oranda etkilidir. Düşüncelerin duyguları, duyguların bedeni, beden duyguları, duyguların yüzü etkilediğini belirtmekte ve beden kapalı ise duygularında kapalı olduğunu savunulmaktadır (Öztekin, 1997; Erdem, 2009).

Duygularımızı ifade ederken, iletişimimizin %55'ini beden diliyle, %38'ini ses tonuyla ve %7'sini de kelimelerle gerçekleştirdiğimiz söylenir. Bu bilgiden yola çıktığımızda, duygu ve düşüncelerimizin çoğunu (%93'ünü) sözsüz ifade etmekteyiz (Dutta,2011).İnsanların konuşarak anlaşmaya başlamadan önce beden dili ile anlaşmış olduğunu ifade eden Çiftpınar(2011), beden dilinin, insanların ilk anlaşma aracı ve ilk dili olduğunu savunmaktadır. Çalışkan (2010), beden dilimizin en belirgin özelliklerinin, korku, kızgınlık, hüznün, nefret, sevinç, gerilim, şiddet, uyku, ilgi gibi davranışları içeren olgular olduğunu ifade etmektedir. Bu genel durumların dışında, toplumdan topluma, kültürden kültüre değişen davranış kalıplarının da bulunduğunu belirtmektedir.Yapılmış olan tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak, bireylerin iletişim sürecini gerçekleştirmek amacıyla ellerini, kollarını, yüzünü, beden duruşu ve hareketlerini kullanmasını beden dili olarak tanımlayabiliriz.

Beden dili hakkındaki incelemeler, 18. Yüzyılda Erzurumlu İbrahim Hakkı tarafından Marifetname adlı eserde ayrıntılı olarak incelenmiş olup, bedensel yapı ve oranlarla ilgili incelemelere de yer verilmiştir. "İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi" kitabıyla da Charles Darwin 1872'den itibaren beden dili incelemelerine kaynaklık eden eserlerden olmuştur. Mümtaz Tarhan 1938'den 1966 yılına kadar çeşitli araştırmalar yapmıştır.1968 yılında, Doğan Cüceloğlu'nun yüz ifadelerinde ki duygusal anlatımlarla ilgili araştırmaları vardır.1980'li yıllarda Ayhan Lecanep de, duygusal yüz ifadeleri klinik psikolojisi konusunda çalışmalar yapmıştır (Bağcı,2008).

Kültürden kültüre, toplumdan topluma farklılık gösteren beden dili, yine de bazı temel ortak özelliklere sahiptir. Bu ortak özelliklerden ilki, duygu ve coşkular beden dili ile etkin bir şekilde ifade edilir. İkincisi, kişiler arası ilişkileri tanımlama ve belirlemede kullanılır. Üçüncüsü, sözlü iletişimin içeriği hakkında bilgi verir. Dördüncüsü ise, güvenilir mesajlar sağlar (Tayfun,2011).

İletişim sürecinde olduğu gibi beden dilini de oluşturan bazı öğeler bulunmaktadır. Ancak bu öğeler birçok kaynakta farklı şekillerde gruplanmış ve açıklanmıştır.Çiftpınar(2011) beden dilini oluşturan öğeleri, beden duruşu, mimik ve jestler, başın kullanımı, yüz ifadeleri, gözler ve bakışlar, oturmak için seçilen yer, eller, kollar ve parmaklar, giyim, ayak ve bacakların kullanımı, oturma biçimi, mesafe, kullanılan aksesuarlar ve renkler olmak üzere 11 grupta incelemiştir.Tayfun(2011) beden dilinin öğelerini üç ana başlıkta ele almıştır. Bunlardan ilki kelimelerin anlatamadıkları şeklinde ifade ettiği vücut hareketleri (kinesics), baş bölgesi-mimikler ve bakış, gözler, göz bebeklerinin etkisi, jestler-el ve kol hareketleri, gövde-duruş ve ayakların kullanımınıdır. İkincisi kişiler arası mesafeler

(proksemic) diye ifade ettiği özel alan, kişisel alan, sosyal alan, genel alan, üçüncüsü ise dokunma (haptic) şeklinde ifade ettiği tokalaşma-el sıkışma hareketleridir.

Knapp ve Hall (1992), sözsüz iletişimi görünüm, hareket, duruş, jest, yüz ifadeleri, göz hareketleri ve ses tonu değişimi şeklinde gruplarken, Miller (2005) ise yüz ifadeleri, göz teması, dokunma, ses tonu, giyim, duruş ve mesafe olarak sınıflandırır. Sözsüz iletişimde en karşılaştırmalı ve bilimsel sınıflandırmayı Zoric, Smid ve diğerleri (2007) yapmıştır. Zamanlama (konuşmanın ve susmanın zamanı), dokunma (kasıtlı dokunma ve münasebet), beden dili (vücut hareketlerinin tümü, göz (kasıtlı ya da kasıtsız tüm göz hareketleri), koku (kokunun iletişimdeki etkisi), görünüm (vücut, giyim, saç modeli), alan (kişisel alanlar), sessizlik (sözlü veya sözsüz iletişimin yokluğu), semboller ve ses tonu (sesin tınısı, hızı, tonun etkisi) olmak üzere 10 gruba ayırmıştır.

Ergin (2010), beden dilinin öğelerini, baş hareketleri, yüz ifadeleri, jest ve mimikler, dokunma, giyim kuşam ve alan olmak üzere 6 grupta ele almıştır. Beden dilinin bir yanıyla genetik diğer bir yanıyla öğrenilebilir olduğunu savunan Güngör (2014), beden dilinin niyet ve dikkat çekme şeklinde iki grupta incelenebileceğini ifade eder. Beden dilini oluşturan unsurları da şöyle sıralar: yüz ve göz hareketler, jestler (el ve kol hareketler), giyim kuşam ve ses. Zıllıoğlu (2010), susma, sesin rengi ve müziği, beden dili, mekan ve zaman özellikleri, renk ve giyim kuşam kodu gibi faktörlerin sözsüz iletişimde etkin rol oynadığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra beden dilinin ise yüz ifadelerini oluşturan mimikler, baş, el-kol, ayak-bacak hareketleri, vücut duruşu gibi jestlerden oluştuğunu ifade etmektedir.

Araştırmada beden dilini oluşturan unsurlar açıklanırken Çiftpınar (2011)'in yapmış olduğu beden dili grupları temel alınmıştır. Ancak Çiftpınar(2011)'in oluşturmuş olduğu 11 beden dili kategorisine ek olarak sınıfta kullanılan beden dillerine ses ve ses tonu kategorisi de eklenmiştir. Zira özellikle eğitim ortamlarında ses ve ses tonunun beden dilinde ne kadar etkili olduğu edilemeyecek kadar önemli bir noktadır.

2.1.6.1. Beden duruşu.

Beden dilini oluşturan temel referans noktası vücut hareketleri yani beden duruşudur. Kişinin ruh halini yansıtan ipuçları verir. Vücutun duruş şekline ve özelliğine göre, saldırgan, sakin, heyecanlı, yorgun, kaygılı, kendini beğenmiş bir görüntü tanımlaması yapılmaktadır. Duruşun anlam ve etkisinin ölçülebilmesi için,

vücudun verdiği görünümün yanı sıra, nerede konumlandığının da değerlendirilmesi gerekmektedir. İnsanlar arası ilişkilerde çok farklı beden duruşları göze çarpmaktadır. Karşısındakine özel bir şeyler söylemek isteyen kişi, hafifçe öne doğru eğilirken, karşısındakini doğrudan karşısına alan ve dik bir beden duruşu sergileyen kişi güvenli bir mesaj verdiğini ifade etmek istemektedir. Kişiler kendilerini rahat hissetmedikleri zamanlarda kapalı bir pozisyona geçerler. Başın öne düşük görüntüsü, şüphe, yenik düşme, küçük görme, doyumsuzluk, korku ve güvensizlik ifadesi olabilirken, koltuğuna gömülmüş ellerini ensesinde birleştirip rahatça oturma şekli ise ikna edilmesi zor, iletişime kapalı olduğunu belirten bir ifadedir (Çiftpınar, 2011; Dutta, 2011; Tayfun, 2011; Townsend, 2003).

Beden dilinin anahtarı olarak da nitelendirebileceğimiz beden duruşu, iletişim sürecinin en başında sürece dair önemli bilgiler verir. Alıcının iletiye ve kaynağa dair fikrinin, iletişim sürecine olan tutumuna ve süreci devam ettirmek isteyip istememesi gibi birçok anlamla yüklüdür. Bu nedenle etkili bir iletişim kurmak isteyen birey, vücut duruşunu açık bir pozisyona getirmeli, başını dik ve rahat kullanmaya özen göstermelidir.

2.1.6.2. Mimikler ve jestler.

İnsan ilişkilerinde yüz ifadeleri kadar durumu, duyguyu yansıtan hiçbir şey yoktur. Jestler ve mimikler diğer insanlara görsel işaretler gönderen hareketlerdir. Yüz kaslarımızın anlatım amaçlı kullanımı mimikleri, baş, el, kol, ayak, bacak ve beden kullanımı da jestleri oluşturur. Jestler ve mimikler birincil jestler ve ikincil jestler olarak ikiye ayrılmaktadır. Düşünce ve duygularımızı destekleyen, onları somutlaştıran hareketlerimize birincil jest ve mimikler (esas jest ve mimikler) denirken, anlatıma katkıda bulunmayan, kendiliğinden refleks olarak ortaya çıkan hareketlere de ikincil jest ve mimikler denilmektedir. Bu iki ana jest ve mimiklerin yanı sıra, yüz ifadelerinde ortaya çıkan ve diğer hayvan türleriyle ortak olan biyolojik kökenli jestlere anlatım jestleri, diğer insanları memnun etmek amacıyla jestlerin taklidiyle sergilenen jestlere sosyal jest ve mimikler denilmektedir. İnsan kültürel bir varlık olduğu için, jest ve mimikleri de kültürelidir. Toplumsallaşma sürecinin içerisinde öğrenilir, biçimlenir ve aktarılır. Bu nedenle her kültürün, kendi alt kültürlerinin çokluğuna göre zenginleşen jest ve mimik dağarcığı vardır (Çalışkan, 2010; Çiftpınar, 2011; Zıllıoğlu, 2010).

2.1.6.3. Yüz ifadeleri, gözler ve bakışlar.

Sözsüz iletişimde yüz ifadeleri, kişisel duyguların iletiminde kelimelerden sonra gelen ilk iletişim kanalıdır. Yüz ifadeleri bilinçli olarak ya da bilinçsiz olarak kolayca izlenebilir. Bilinçli yüz ifadeleri genellikle, hayret, korku, üzüntü gibi şiddetli duyguların hissedilmesiyle ortaya çıkar, bilinçsiz, istenmeyen yüz ifadeleri ise kısa sürelidir ve hemen yerini başka ifadelere bırakır (Tomul, 2005).

Moore (2000)'a göre gözler, sözsüz iletişimin en etkin kanalıdır. Göz teması ile iletişimi başlatabilir, sürdürülebilir ya da sonlandırabiliriz. İletişim esnasında karşımızdaki ile göz teması kurulmazsa, karşımızdaki sıkılır ve iletişim kopar. Bu sebepten ötürü göz temasının iletişim boyunca devam etmesi gerekir. Gözlerle ilgili en iyi ipucunun göz bebekleri tarafından verildiğini belirten İzgören (2012), hoşlandığı bir durumu yaşayan insanların göz bebeklerinin büyüdüğünü, göz teması süresinin iletişim sürecinde önemli bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Yüzün bakılan bölümlerine göre bakış türleri bulunmaktadır. Buna göre üç tür bakış şekli vardır. Bunlar, karşıdaki kişinin gözleri ile alnı arasındaki bölgeye bakılarak ortaya çıkan resmiyet bakışı, gözler ile dudaklar arasındaki bölgeye bakılarak ortaya çıkan iletişim bakışı ve karşıdaki kişinin göğsü ile dudakları arasındaki bölgeye bakılarak ortaya çıkan flört bakışıdır (Pease,2002).

Göz temasının zayıf olması, iletişimde amaçsızlığı ya da güçsüzlüğü göstermektedir. Gözünü kaçırarak karşısındaki kişiden bir şey sakladığı anlamı ortaya çıkabilir. Göz teması aynı zamanda otoritenin de bir göstergesidir. Güçlü insanlar uzun süre göz teması kurabilirler. Sabit bakış ile küçük bakış arasında bir yerde bulunan göz teması ilişkimizin yakınlık derecesine göre de değişiklik gösterir (Köknel, 1986; Stuart,2001).

Yapılan araştırmalara göre, beden dili kullanımlarında sıklıkla yüz ifadeleri, gözler ve bakışlar kullanılmaktadır. İnsanların geneli, duygularını ve düşüncelerini desteklemek için yüz ve göz ifadelerini kullanırlar. İletişim esnasında göz temasının korunması iletişimin devamlılığı için önemli bir rol oynarken, yüzün hangi bölgesine bakıldığı da kişiler arasındaki samimiyetin derecesini belirlemektedir.

2.1.6.4. *Başın kullanımı(Baş Hareketleri).*

Başın en ufak hareketi bile kişiler arasındaki iletişimde ve ilişkide önemli bir rol oynamaktadır. Başını arkadaşından yana doğru eğen çocuk oyuncağını daha kolay verirken, yetişkinler arasındaki baş hareketleri ise, kendini üstün görme, nezaket, hassasiyet gibi ifadeleri yansıtabilir (Çiftpınar,2011).Hayır, anlamında kullanılan kafayı yana sallama hareketinin doğuştan geldiğini savunanlar olduğunu belirten

Çalışkan(2010), bunun insanların ilk öğrendiği hareket olduğunu iddia edenlerin de var olduğundan söz etmiştir. Dutta(2011) ise, onaylamak ya da reddetmek amacıyla başı öne arkaya sallama hareketlerinin evrensel baş hareketleri olduğunu belirtmiştir. Kişi iletişim esnasında duyduğu şeye karşı tarafsız bir duyguya sahipse başı yukarda olur. Ama baş yana doğru eğik ise duyduklarına karşı bir tavır olduğunu göstermektedir.

Başın duruş şekline göre kişilerin iletişimdeki konumunun belirlenebileceğini ifade eden (Tayfun,2011), yukarı doğru üstünlük hali, aşağı doğru uysallık hali, konuşulan kişiye dönük ise anlaşma hali, dönük değil ise anlaşmama hali olarak gruplandırılabilirliğini belirtmiştir. Baş hareketlerinde başın yukarıya, aşağıya veya yanlara doğru olan hareketlerinin bir taraftan kişinin iç dünyasının yansıması olan anlatım jestlerini oluşturabileceği gibi diğer taraftan da şematik jestleri oluşturabilmektedir (Baltaş ve Baltaş,1994).

Baş, yatay eksen üzerinde yukarıya kalkık pozisyonda ise, duruma karşı çıkış, üstünlük gibi birçok duygu yansıtılabilir. Eğer baş, yatay eksen üzerinden aşağıya doğru bakıyor ise uysal, çekingen, kabullenici gibi duygu durumları yansıtılabilir (Çiftpınar, 2011). Beden dilinin önemli faktörlerinden biri olan başın, 34 farklı kullanımı olduğunu ve bu kullanımlardan 39 ayrı anlam çıkarılabileceğini ifade eden Caradec (2006), zekânın merkezi olması nedeniyle elleri de kendi üzerine çekerek birçok duyguyu ifade edebileceğini belirtmiştir.

Sonuç olarak, beden dilinin temel faktörlerinden biri olan baş, öne arkaya, sağa sola olmak üzere genellikle iki şekilde kullanılmaktadır. Birçok toplumda onaylama ve ret anlamında kullanılan bu işaretler, iletişim esnasında karşımızdakinin tutumu ile ilgili bize önemli ipuçları vermektedir. Bunların yanı sıra, başın iletişim esnasındaki pozisyonu da, karşımızdakinin iletişime ne denli etkin katılıp katılmadığının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.6.5. Oturmak için seçilen yer.

Oturmak için seçilen yer ve oturan kişiler arasındaki mesafe, sözsüz iletişimde kişiler ve durumları hakkında çok önemli bilgiler verir. Oturuşun insanın ruhsal durumu hakkında bilgi verdiğini ifade eden Çiftpınar (2011), bir mekânda oturmak için seçilen yer, kişinin kendine güveni ve mekân içindekiler arasında kendisini nerede gördüğü konusunda da fikir verdiğini belirtmektedir. Oturma yeri ile ilgili en önemli temel prensibin, iletişim kurmak istenilen kişi ile göz teması kurabileceğiniz bir yeri seçip oturmak olduğunu belirten Erdem(2009), hiyerarşi gereği oturma yerimizi

kendi belirleme seçeneğimiz olmasa dahi, gözlerle iletişim hattı oluşturabilmek gerektiğini ifade etmiştir. Eğer oturulan masada yer değiştirme şansı var ise, mutlaka iletişim kurulmak istenilen kişinin yanına oturulmalıdır.

2.1.6.6. *Eller, kollar ve parmaklar.*

Zıllıoğlu(2010)'a göre sözsüz iletişim unsurlarında, mimiklerden sonra en fazla kullanılan ve dikkat çeken el ve kol hareketleridir.Eller düşüncelerin ifadesinde en güçlü destekleyicisidir diyen İzgören(2012)'e göre, tüm yaratıcılığımızı dünyaya ellerimizle yansıtmaktayız. Baltaş ve Baltaş(1994)'a göre ise, eller insanın kendi ifadesini ileten en etkili ve duyarlı organlardır. İletişim sürecinde ellerin önemi sadece etkili ve duyarlı olmasından değil, aynı zamanda beyin ile el arasındaki karşılıklı bağlantının zenginliğinden de kaynaklanmaktadır.

İletişim sürecinde en çok başa bela olan organın da eller olduğunu belirten Şimşek (2000), iletişim esnasında ellerle uğraşmak yerine onların unutulması gerektiğini vurgulamaktadır. Elleri sorun kaynağı olmaktan çıkardıktan sonra, sözlü iletileri desteklemek amacıyla kullanmayı alışkanlık haline getirmek gerekmektedir. Eller, rahatlığın göstergesi ya da özgüven düzeyinin yüksekliğinin hissettirilmesi amacıyla iletişim sürecine dâhil edilmelidir.

Mitoloji, tarih ve din gibi alanlarda birçok el sembolünün kullanıldığını ifade eden Caradec (2006), adaletin eli, adak eli, şöhret eli, Fatma'nın eli gibi el figürlerinin de ellerin hayatımızda ve iletişimimizdeki öneminin göstergesi olduğunu öne sürmektedir. İletişimde aynı ya da farklı anlamlara gelebilen 87 değişik el hareketinin kullanıldığını da belirtmektedir.İzgören(2012) ise elin üç ana konumu olduğunu, bunların dilenci, diktatör ve tehdit konumları olduğunu ifade etmektedir. *Dilenci konum*, açık konum olarak ta adlandırabileceğimiz bu konum daha çok rahatlık, isteme, hatta yalvarma gibi duyguları ifade ederken kullanılır. Eller dilenci konumundayken söylenen şeyler karşımızdakiler rahatsız etmez.*Diktatör konum*, kapalı konum olarak ta ifade edilebilir. İnsanın beyninde bir anda otoriteyi çağrıştıracığı için bu şekilde anılır. Avuç içleri aşağıya bakacak şekilde, emir veren bir tavrı içerir.*Tehdit konumu*, işaret parmağının yumruğu sıkarak tehdit konumuna getirildiği harekettir. Genellikle ebeveynler ve öğretmenler tarafından sıklıkla kullanılır. Kullanıldığında beyinde tehdidi arka plandan da olsa hissettiren korkutucu bir harekettir (İzgören,2012).

İnsanlar kendilerini zayıf ve savunmasız hissettikleri zamanlarda, bedenlerinin en zayıf noktası olan kalp bölgesini korumaya almak amacıyla kollarını kavuştururlar.

Kol kavuşturma hareketini insanlar mağaralarda yaşayan atalarından devralmışlardır. İnsan karşısındaki ile aynı fikri savunmuyorsa da kollarını kavuşturur. Sağlıklı bir iletişim sürdürebilmek amacıyla mutlaka karşımızdaki kişinin iletişim esnasında kollarını açmasını sağlamamız gerekir. Karşımızdaki kişi ile aramızda herhangi bir şey bulunmuyorsa, insanlar kendilerini savunma amacıyla ilk etapta kollarını kavuştururlar. Böylece karşımızdakiyle aramızda en azından bir engel bulunmaktadır. Yabancı bir ortamda ve ayakta duran kadınlar ise genellikle kendilerini güvende hissetmek amacıyla hem kollarını hem de bir ayağının çapraz olacak biçimde diğerinin önüne atarak bacaklarını kavuştururlar. Bu tür beden dili analizleri yapılırken duruş ortam veya durumun içinde ele alınıp değerlendirilmelidir (İzgören,2012;Sadık,1999).

Sonuç olarak, mimiklerimizden sonra en çok dikkat çeken beden hareketlerimiz ellerimiz ve kollarımızla yaptığımız hareketlerdir. Farkında olsak da olmasak da iletişim esnasında ellerimiz ve kollarımızla yaptığımız hareketler, karşımızdaki kişi ile ya da konu ile ilgili birçok önemli ipucu verecektir. Konuşma esnasında ellerimizi koyduğumuz yer, parmaklarımızın yaptığı hareketler konuşmaya karşı tutumumuzu açıkça yansıtacaktır. Beden dilinde el ve kol hareketlerinin ne denli önemli bir yere sahip olduğunu bilen kişiler, şüphesiz etkili iletişim sürecinde bilmeyenlere göre çok daha başarılı olacaklardır.

2.1.6.7. Giyim.

İnsanlar, karşısındaki bireylerle ne tür iletişim kuracaklarını belirleyen faktörlerden birisi de fiziksel görünümüdür. Daha öncesinden tanıdığımız bir insanla kuracağımız iletişimde o gün giyilmiş olan kıyafetler pek önem teşkil etmez. Ancak ilk defa karşılaşacağımız biriyle konuşmaya başlamadan önce kıyafetini, boyunu, kilosunu algılarız. Karşımızdakinin fiziksel görünümü, en azından iletişime nasıl başlayacağımızı belirleme de ilk adımı oluşturur (Çiftpınar,2011).

Zıllıoğlu (2010)'a göre insanoğlu, şu ya da bu şekilde, az ya da çok örtünmeye başladı başlayalı, giydiği giysiler, kullandığı aksesuarlar da ona toplumsal statü ile ilgili özellikler kazandırmıştır. Giysi ilk izlenim sırasında çok etkili olmaktadır. Giysilerimizle karşılaşılır, fikirlerimizle gönderiliriz ancak burada önemli bir detay bulunmaktadır. İlk karşılaşmamızdan sonra fikirlerimizi anlatma imkânını bir daha bulamayabiliriz. Bu nedenle toplumsal rol ve statümüze göre giyinmek ve mümkün olduğunca renkli giyinmek ilk karşılaşmada iletişimize olumlu bir katkı sağlayacaktır. Neyi giydiğimiz ya da neyi neden taşıdığımız, hangi grup içinde rol

aldığımızı gösterir. Günlük hayatta giyilen kıyafetlerin seçimi, zevkimizi, kişiliğimizi, tutumumuzu yansıtır (Çalışkan,2010; Erdem,2009).

Bütün bu açıklamalardan hareketle giyim kuşam, beden dilinin çok önemli olmasa da ilk bakışta iletişim sürecini doğrudan etkileyen etmenlerindedir. İnsanlar ilk karşılaştıklarından 7 saniye içerisinde karşısındakiler hakkında karar vermeye başlarlar. Bu da demek oluyor ki, insanlar ilk yedi saniye içinde karşısındakinin giyimine kuşamına, duruşuna bakarak iletişimi sürdürüp sürdürmemeye karar veriyorlar. Bu nedenlerden ötürü, giyim kuşamımıza özen göstermeli, yerine ve zamanına göre giyinerek, iletişim sürecinde başarıya bir adım daha yaklaşmalıyız.

2.1.6.8. Ayak ve bacakların kullanımı.

Ayakların konumlanma şekli ve bedenin duruşu, beden hareketlerimiz arasında en az yürüyüş kadar önemli bir yer tutmaktadır. Otururken ayakların öne uzatılması rehabeti ve rahatlığı ifade ederken, sandalye altına alınması tedirginliği ifade etmektedir (Tayfun, 2010).Bacak bacak üstüne atma hareketi birçok kültürde çok sayıda anlam taşır ve kişinin duygu dünyası ile ilgili çok önemli mesajlar verir ve rahat bir oturuş pozisyonu olduğu için de, uzun süre yorulmadan oturma imkânı sağlar (Baltaş ve Baltaş, 1994).

Bacak hareketlerinden en yaygın karşımıza çıkanı, sol bacağın üzerine sağ bacağın atılmasıyla ortaya çıkan *standart bacak kilitleme* olarak ta adlandırılan şeklidir. Bu bacak hareketi, diğer olumsuz vücut hareketleri ile bir arada kullanılırsa, karşımızdakine olumsuz mesajlar gönderir.Tartışmalı ve rekabet halini içeren *dört şekilde bacak kilitleme* hareketi, Amerikan kültüründen doğan bir harekettir. Yukarıdaki ayağın elle tutulmasıyla anlamın daha da güçlendiği bacak bacak üstüne atma hareketi, bu şekilde oturan kişinin fikirlerini değiştirmeye açık olmadığı, katı ve inatçı bir insan olduğu mesajı yollar. Meydan okuma duruşu olarak da adlandırılan bu duruşta, kişinin iki tarafında oturan birileri var ise, dizin gösterdiği taraf genelde rekabette olunan kişinin olduğu taraftır.*Ayakların çarpı (X) konumunda olması*, olumsuz bir tavrın yanı sıra gizlenen bir problemin bulunduğunu haber verir. Eğer kişi hoşnut olmadığı bir ortamda bulunuyorsa ya da baş edemediği bir problem ile uğraşıyorsa genellikle ayakları bu pozisyonda oturur (Çalışkan,2010; Erdem,2009; İzgören, 2012).

Sonuç olarak tüm beden hareketlerimizde olduğu gibi, bacak ve ayak hareketlerimiz de içinde bulunduğumuz ruh hali, ortama dair tavrımız hakkında mesajlar vermektedir. Özellikle önemli toplantılarda, iş görüşmelerinde ya da eğitimcilerin evi

olan okul ortamında bacak ve ayak hareketlerimizin, karşımızdakilere hangi mesajları iletebileceğinin farkında olup, ona göre bedenimizi kullanmamız gerekmektedir. Genellikle olumsuz duyguları ifade eden ayak hareketleri, iletişim halinde bulunan kişilerin birbirlerine dair hissettikleri duygular hakkında önemli ipuçları sağlar.

2.1.6.9. Oturma biçimi.

İnsanların oturuş şekilleri, iç dünyaları ve kişilik özellikleri hakkında birçok ipucunu içermektedir. İnsan bedenini ayaktaki duruş şekli ile otururken ki duruş şekli arasında bir fark olmadığını belirten Layiç (2007) ise, göğsün boynu kapatır şekilde öne eğik oturma şeklinin karşıdaki kişiye çekingenlik mesajı verdiğini, kişi ortamda kendisine tehdit bir durum hissettiğinde koltuğun iyice gerisine gidip, alanını daralttığını ifade etmektedir. Geriye gereğinden çok yaslanan kişilerin, başını ya da burnunu havaya dikecek kadar geriye giden birinin de saldırganlık mesajı verdiğini, kişi oturduğu koltuğa yerleşemiyor ve sürekli hareket ediyorsa da ya ortamdaki memnun olmadığı ya da ortamı terk etmek istediği anlaşılmalıdır (Baltaş ve Baltaş, 1994).

Erdem (2009), oturlan koltuğun kollarının ya da kenarlarının sıkılması ise sinirlilik ifadesi taşıdığını belirtirken, Layiç (2007)'e göre ise güvensizlik ve gerilim hissi taşıyan insanlar sandalyenin ya da koltuğun kol ve ayaklarından destek almaktadırlar. Ortamda yapılan konuşmalardan sıkıldığında, başkalarının ya da konuşmanın kontrolünü ele almak isteyen baskın kişilerin çoğunlukla kullandıkları sandalyeye binmek olarak adlandırılan oturma biçiminde, kişi sandalye arkalığını diğer kişilere karşı kalkan olarak kullanarak, dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı koruma sağlamış olur. Genellikle bu oturma şeklini kullanan kişilerin sessiz kişiler olduğu saptanmıştır (Çiftpınar, 2011).

2.1.6.10. Mesafe.

Doğada bulunan her canlının kendine özgü, belirli bir sınırı ve alanı mevcuttur. Bu alanın genişliği, canlının gücüne, hareket kapasitesine ve büyüklüğüne bağlı olarak değişmektedir. Bu alanlar canlıların yaşadıkları bölgelerle ilgilidir. Hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da aynı alandan bahsetmek mümkündür. Günlük yaşamda insanlar arasındaki mesafelerin sınırı, hem iletişimin niteliğini belirlemekte hem de etkilemektedir. Sınırların değişmez ölçülerle belirlenmesi zor olsa da, genel ifadelerle değerlendirmeler yapılarak sınırların belirlenmesi mümkün olmaktadır. Kişilerarası alanlar, insanların diğer insanlarla etkileşimleri sırasında ya da onlara karşı savunma halindeyken özel bölgelerini belirlemek için kullandıkları

alanlardır. Bu alanlar toplumdan topluma, kültürden kültüre değişiklik göstermektedir (Çalışkan, 2010;Dutta, 2011; Tayfun,2010).

Erdem (2009)'e göre, insanlar kâinatta kendilerine ait gizli bir çember oluştururlar ve bu çemberlerine diğer canlılar saygı göstermediklerinde rahatsız olurlar. İşte bu çembere mesafe denir. Kişiler arasında mevcut olan mesafeler dört şekilde sınıflandırılabilir. Bunlardan ilki, samimi kişisel mesafe, ikincisi resmi olmayan kişisel mesafe, üçüncüsü sosyal mesafe, dördüncüsü ise kamusal mesafedir.Dutta(2011)'ya göre ise beş adet kişisel mesafe bulunur ve bunlar toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Ancak taranan diğer kaynaklara bakıldığında beden dili ile ilgilenen uzmanlar kişiler arası mesafeyi dört kategoride incelemektedirler. Bunlar;

- Mahrem Alan (0,5m)
- Kişisel Alan (0,5-1.5m)
- Sosyal Alan (1,5-3m)
- Ortak Alan (3m)

Mahrem alan, insanlar bu bölgeyi kendi mallarıymış gibi benimsediklerinden dolayı, tüm bölgeleri arasından en çok önemsedikleri bölge olanıdır.Vücuttan uzaklığı 40 cm arasındaki mesafeyi kapsayan alandır. Sadece kendisine duygusal anlamda yakın hissettiklerini bu bölgeye dâhil ederler. Sevişmek, sarılmak, teselli etmek, korumak ya da kutlamak amacıyla bu bölgeye girilir. Ancak bazı spor dallarının yanı sıra toplu taşıma araçları, sinema, kalabalık caddeler gibi ortamlarda da zorunlu olarak kullanılır (Çiftpınar, 2011).*Kişisel alan*, iş ortamları, kokteyller, toplantılar, sosyal faaliyetler veya arkadaş grubundaki diğer kişilerle araya konulan mesafedir. Genellikle insan bedeninden 45-120 cm arasında değişmektedir. Çok samimi olunmayan kişilerle aramızdaki mesafe kişisel alanla sınırlı kalmaktadır. Kişisel alanın ihlal edildiği durumlarda, ihlal süresine bağlı olarak farklı tepkiler gözlemlenebilir. Bu nedenle ortak bir amaç için toplanmış kalabalık bir grup ya da protestocularda katılımcılar arttıkça, kişisel alan ihlalleri aratacağından saldırganlık eğilimi de artacaktır. *Sosyal alan*, ailevi ve kişisel olmayan, günlük ilişkilerin yaşandığı alandır.İnsan vücuduna 120cm ile 350 cm aralığında değişmektedir.*Ortak alan*, kalabalık ortamlarda tercih edilen mesafelerdir. Genellikle vücudumuzdan 3,5 metreden daha fazla uzaklıktadır (Çalışkan, 2010; Tayfun, 2010).

Sonuç olarak, her insanın kendisi tarafından önceden belirlenmiş bir alanı bulunmaktadır. İletişim esnasında özellikle taraflar kendi alanlarını korumaya gayret ederler. Yakın çevremizdeki kişilerle aramızdaki mesafe çok dikkate alınmayabilir

ancak, özellikle iş hayatımızda karşımızdakinin bölge sınırlarını aşmamak iletişim açısından önemli bir artı olacaktır. Özellikle yeni birileriyle tanışıldığında mahrem alanların korunmasına çok dikkat etmek gerekmektedir. Aksi takdirde karşımızdakini rahatsız eder, onu iletişim sürecini başlamadan sonlandırmak zorunda bırakabiliriz.

2.1.6.11. Kullanılan aksesuarlar ve renkler.

Üzerlerinde taşıdıkları aksesuarlar aracılığı ile de insanlar buldukları çevreye mesaj verirler. Yakasında herhangi bir parti, kurum, sivil toplum örgütü gibi kuruluşların rozetini taşıyan kişinin, sözle ben bu gruba aidim demesine gerek yoktur. Yine aynı şekilde altın saat, altın kol düğmeleri gibi aksesuarlar kullanan kişilerin maddi durumlarının iyi olduğunu hepimiz anlarız (Erdem, 2009).

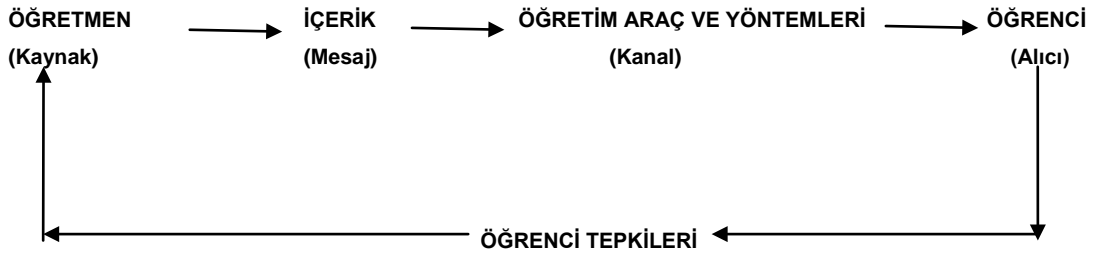
Renklerin duygusal etkilerinin varlığı artık herkes tarafından kabul edilmektedir. Evrenin mükemmelliğine katkıda bulunan unsurlardan biri olan renkler, insan da farklı duyguların ortaya çıkmasını tetiklemektedir. Erdem(2009)'a göre, kırmızı, heyecan ve mutluluğu, sarı, iyimserlik ve bilgiyi, turuncu iletişim ve zihinsel aktiviteyi, mavi, güzellik, sakinlik ve umudu, yeşil işbirliği ve cömertliği, mor, hoşgörü ve saygınlığı, kahverengi pratiklik ve sabrı, türkuaz, açık fikir ve yardımseverliği, beyaz saflığı, siyah ise yoğunlaşma gibi duygusal etkiler bırakır.

Sonuç olarak, kullanılan aksesuarların vermek istedikleri mesajlar, önce onu kullanacak kişi tarafından anlaşılmalıdır ki, karşımızdakine aktarmak istediğimiz duygu ya da düşünce doğru olarak anlaşılabilir. Kullanılan aksesuarların yanı sıra, kullandığımız renklere de dikkat edilmeli, renklerin kendimizde ve karşımızdakilerde uyandıracığı etkiler göz önüne alınmalıdır.

2.1.7. Eğitimde İletişimin Rolü

Öğrenme süreci en genel anlamıyla bir iletişim sürecidir. Bu süreçte mesaj alış verişinin anlamlı olması hem öğretmenin sahip olduğu tutum,algı ve yeterlilikler ile ilgili hem de öğrencilerin mesaja ilişkin sahip oldukları tutum ve algıları ile ilgilidir. Eğitim ortamlarındaki iletişimin niteliği, öğrencilerin kişilik gelişimlerini, akademik ve sosyal başarılarını etkileyen önemli bir unsurdur. Öğretmen ve öğrencilerin günlerinin büyük bir bölümünü geçirdikleri sınıf ortamı göz önünde tutulursa, eğitim ortamında iletişimin ne denli önemli bir unsur olduğu daha iyi anlaşılacaktır (Çalışkan, 2010).

Öğrenme sürecinin iletişim süreciyle olan benzerliğini ele alacak olursak iletişim sürecinin unsurları, eğitim sürecinde şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

Şekil 2.Eğitim Ortamında İletişimin Unsurları (Ergin, 2010)

Öğretimde iletişim süreci Şekil 2’de verilmiştir. İletişim sürecini sınıf ortamında başlatan kaynak kişi olan öğretmenlerin, sağlıklı iletişimin temelini atabilmeleri için her şeyden önce öğrencileri etkileyebilmeleri gerekir. Kaynak yani öğretmen, demokrat, hoşgörülü, sevecen, sabırlı olduğu mesajını öğrenciye iletemezse, öğrenciler öğretmenle iletişime geçmekte sıkıntı yaşayabilirler. Kaynak, sahip olduğu bilgi ve beceriyi alıcıyla paylaşmak istediğinde, onu önce hareket, yazı, tablo, formül, şekil, jest, renk ve mimik gibi birçok sembolle kodlamalıdır. Çünkü kodlama olmadan bilgilerin aktarımı söz konusu değildir. Bu nedenle de birçok iletişim ögesi kaynak tarafından aynı anda kullanılarak isteklendirme ve öğretme kapasitesi artırılmaya çalışılmalıdır (Çalışkan, 2010).

İletişim sürecinin sınıf ortamına uyarlanmasında mesajın karşılığı olan içerik, kaynak tarafından, alıcıda amaçlanan davranış değişikliğinin oluşturulabilmesi için mesaj yani içerik, alıcının anlayabileceği sembollerden oluşturulmalıdır. İçerik, öğretmenler tarafından öğrencilerinin algılayabileceği şekilde kodlanmalı ve net, anlaşılır, sade ve kısa olmalıdır. Eğitimin gerçekleşip gerçekleşmemesi bu mesajın doğru anlaşılıp anlaşılmamasıyla ölçülmektedir (Çiftçınar, 2011).

Eğitim öğretim ortamında kanal görevini gören öğretim araçları, yöntem ve teknikler, mesajın yapılmış olduğu sembol ya da çeşitleri alıcının duyu organlarına etki yapan uyarıcılardır. Kanal, bu sembol ya da şifre çeşitlerini alıcının duyu organlarına ileten sözlü ve sözsüz iletişim teknikleri, müzik, plak, teyp, hareketli ya da hareketsiz, yansıtılabilen veya yansıtılmayan fotoğraf ve resimler, kroki, harita, grafik, yazı tahtası, yazılı ya da basılı öğretim araçları gibi iletici araç ve yöntemlerdir (Çilenti, 1979).

İletişim sürecinde alıcı dolayısıyla eğitim ortamındaki öğrenci, kodlanan mesajları çözen ve anlamlandıran konumdadır. Alıcının kodlanan mesajları doğru anlamlandırabilmesi için kaynağın mesajları alıcının özelliklerini göz önünde bulundurarak yapması gerekmektedir. Alıcının sahip olduğu tutum, deneyim ve

algıları içeriğın, konunun doğru anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır (Ergin, 2010).

İletişim sürecinin en önemli ögesi özellikle de öğretim ortamı göz önüne alınırsa, alıcının tepkileri olan geribildirimdir. Öğrencilerden alınan geri bildirimler sadece sınav sonuçları yoluyla değil, yüz ifadeleri, beden dilleri, tartışmalara katılma durumları gibi durumlarla da alınabilir. Geri bildirim sadece öğretimin başarısı ile ilgili bilgi vermekle kalmaz aynı zamanda bir sonraki aşamada neler yapılabileceği hakkında da bilgi verir (Çalışkan, 2010).

Gürsel(2004)' e göre eğitimde etkili iletişimin sağlanmasının sonucunda,

- Öğrencilerin iyi tanınması,
- Olanakların belirlenmesi,
- Sorunların ve seviyelerinin belirlenmesi,
- Öğrencilerin yetenek ve ilgilerinin belirlenmesi,
- Yüksek düzeyde bilgi akışının sağlanması,
- Öğrencilerde olumlu davranışların kazanılması sağlanmalıdır.

Sınıf içi iletişimde öğretmenin sadece kendini kaynak olarak görmesi tek yönlü bir iletişimin ortaya çıkmasına sebep olur. Öğretmen ve öğrencilerin her birinin kaynak olması ve öğrencilerin birbirleriyle değil sadece öğretmenle iletişime geçmesi ile çift yönlü iletişim ortaya çıkar. Çok yönlü iletişim ortamı ise sınıf içinde, öğrencilerin öğretmenleri ile çift yönlü iletişim kurmalarının yanı sıra öğrencilerin birbirleri ile de iletişim kurmalarına olanak sağlandığı ortamdır (Üre, 2003).

2.1.8. Sınıfta İletişim

Özen'e (2001) göre, öğrenme iyi bir iletişimin ürünüdür. Sağlıklı bir iletişim dolayısıyla da sağlıklı bir öğrenmeyi sağlamak için, öğrenme ortamında iletişimi kolaylaştıran ve engelleyen bazı etmenler ortaya çıkmaktadır. Eğitim ortamlarındaki öğretmen öğrenci ilişkilerine bakıldığında, her sınıfın kendine özgü bir sesi, iklimi, atmosferi olduğu görülmektedir (Küçükahmet,2004). Sınıfın kendine özgü iklimi içerisinde bazı faktörler iletişimi daha kolay hale getirmektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: Edilgen dinleme (Sessizlik), Etkin dinleme (Geri Bildirim), Empatik dinleme.

Sınıfta öğrenci-öğretmen veya öğrenci-öğrenci arasında meydana gelen iletişim kopuklukları çatışmaların yaşanmasına neden olabilmektedir. İnsanların birbirlerini yanlış anlamaları birçok fikir tartışmasının yanı sıra anlaşmazlıkları da beraberinde

getirmektedir(Kaloç, 2005). Sınıf ortamında iletişim engelini, öğretmen ve öğrencilerin iletişime girme amaçlarını algılayamaması, öğrenci ve öğretmenlerin birbirlerini iyi tanımaması, öğretmenin yeterli bilgiye sahip olmaması, öğrencileri derse katacak, çekecek yöntem ve teknikleri kullanamaması gibi faktörler oluşturmaktadır (Üre, 2003).

2.1.8.1. Sınıfta iletişimin amacı.

Başaran (1993)'a göre öğretmen, eğitim hizmetinin üretiminin temel yapı taşıdır. Öğretmen eğitim ortamının olmazsa olmazıdır. Çünkü öğretmen, öğrencileriyle birlikte eğitim hizmetini ve bilgi-düşünme üretme sürecini oluşturur. Öğretmenin sınıf içi konumu, iletişim sürecini etkileyen önemli etkenlerden biridir (Çalışkan ve Yeşil, 2005).

Eğitimin en temel amacı öğrencilerde kalıcı davranış değişikliğinin sağlanmasıdır. Öğrencilerde davranış geliştirmek ve değiştirmek için yapılan etkinliklerin hemen hemen tümünde iletişim kullanılmaktadır. Sınıfta iletişim üç amaçla kullanılmaktadır. Bunlardan ilki davranış yönetimi, ikincisi duyguların iletimi üçüncüsü ise bilgi iletimidir.

Sınıf ortamında öğrenci ve öğretmenler en çok yaptıkları davranışın devamlılığını sağlamak ya da sonlandırmak amacıyla iletişim kurarlar. Öğretmen sınıfta davranış yönetimi yaparken öncelikle sözlü olarak yapılmasını istediği davranışı ifade eder. Sözlü ifadesini de beden diliyle destekler. Öğretmenin beden dilini yakından tanıyan bir öğrenci, öğretmenin bir bakışıyla veya hareketiyle davranışına yön verir. Aynı şekilde öğretmen de öğrencilerinin beden dillerine bakarak davranışını devam ettirir ya da sonlandırır. Arkadaşıyla konuşan öğrencinin yanına giderek omzuna dokunan öğretmen, öğrencinin davranışı sonlandırması gerektiğini ifade ederken, öğretmeni ders anlatırken arkadaşıyla konuşan öğrenci de öğretmenin konuya dikkat çekemediğini ifade eder.

Öğretmen kızgınlığını, sevgisini, ilgisini, otoritesini göstermek amacıyla, öğrenciler de konuya karşı olan tutumlarını, konuyu anlayıp anlamadıklarını, dersten zevk alıp almadıklarını öğretmenlerine her zaman sözle ifade edemezler. Bunun yerine beden dilleriyle duygularını aktarmaya çalışırlar. Öğrencisinin beden dilini tanıyan öğretmen, öğrencilerin konuya karşı dikkatini çekmede, dersi daha zevkli hale getirmede bu ipuçlarından yararlanabilir. Aynı şekilde öğrenciler de öğretmenlerinin beden dilinden neye kızdığını, hangi davranışlarını onayladığını anlayarak ona göre davranırlar.

Sınıfta iletişimin amaçlarından biri olan bilgi iletimi, konuyu desteklemek ve açıklamak amacıyla kurulan iletişimdir. Öğretmenler ders esnasında, dersi desteklemek, derse dikkat çekmek ya da konuyu somutlaştırmak ve konuyu anlatmak için iletişim kurarlar. Öğretim programındaki hedefleri kazandırmaya çalışmak öğretmenin amacı ve görevidir. Bu nedenle de öğrencileriyle iletişim halinde olmak zorundadır (Ergin, 2010).

2.1.8.2. Sınıfta kullanılan iletişim biçimleri.

İletişimin en çok kullanıldığı ortamlardan biri olan sınıfta, hemen hemen her iletişim biçiminin kullanıldığı görülmektedir. İletişimin sözlü, sözsüz ve yazılı olmak üzere üç biçimi de kullanılmaktadır. Öğretim programlarındaki hedeflere ulaşmada, davranışları yönetme de bu iletişim biçimlerinden hiçbirisi tek başına başarıya ulaştırmaz ancak hepsinin birlikte kullanılmasıyla başarı sağlanır.

2.1.9. Sınıf İçinde Kullanılan Beden Dilleri ve Amaçları

İnsanlar iletişimi tek başına sözcüklerle sınırlandıramazlar. Çünkü insanlar tüm bedenleri ile iletişim kurarlar. Öğretmenlerin söz ve eylemleri birçok meslek gibi sadece kendilerini ilgilendirmez. İçinde yaşadığı toplumun kültür yapısının gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu güçlü etkisini ise bir iletişim süreci olan eğitimi planlayan, uygulayan ve değerlendiren kişi olmasından alır(Çalışkan,2010; Küçükahmet, 2004).

Öğretmenler, öğrencilerin sözsüz iletişim ipuçları hakkında bazı basit bilgilere sahip olmalıdır. Sözsüz iletişim ipuçlarına dair yeteneklerini ve yeterliliklerini de daima geliştirmek zorundadırlar. Sessizlik, göz hareketleri, beden dili, ses tonu ve zamanlama, dokunma, fiziki görünüm ve alan şeklinde de gruplanabilen sözsüz iletişim unsurları kültür, cinsiyet, akademik kurum türü ve dersin konusuna göre genelleştirilmiştir. Beden dili de kendi içinde, göz hareketleri, başın pozisyonu, yüz ifadeleri, vücut duruşu, jest ve el işaretleri olarak gruplanmıştır (Barry, 2011; Zoric,Smid ve diğerleri, 2007).

Öğretmenler, eğitim sürecinin başarıyla tamamlanması için sözlü ve sözsüz iki iletişim türünden de etkin bir şekilde yararlanmak zorundadırlar. Öğrencilerin dikkatini çekmede, soyut bilgileri somutlaştırmada, vurgulamada ya da mesajın anlaşılabilirliğini artırmada öğretmenin beden dili önemli bir rol oynar. Öğrencileri ile etkin bir ilişki kurmayı amaçlayan öğretmen, bedensel tepkilerin ve hareketlerin ne anlama geldiğini iyi bilmeli ve karşılıklı tepkilerden oluşan iletişim sürecini iyi analiz edebilmelidir.

2.1.9.1. Sınıfta kişisel alan ve bölgelerin kullanımı.

Sınıf ortamında kişisel alan öğrencilerin öğrenme çevresi ve rahatı açısından çok etkili ve şaşırtıcı ipuçları vermektedir. İnsanların kişisel ve mahrem alanlarına en çok girilmek zorunda kalanlar, sağlık hizmeti verenler ile öğretmenlerdir. Ancak öğretmenin sınıfta alan kullanımı kendini takdirine bağlıdır. Öğrencilerini yeni yeni tanıyan bir öğretmenin, ilk anda öğrencilerinin mahrem alanına girmemeye özen göstermesi gerekmektedir. Çünkü yaşı kaç olursa olsun insanlar, yeni tanıştıkları kişilerle samimi olmaktan kaçınırlar. O yüzden öğretmen ve öğrenciler birbirlerini tanıyana kadar kişisel alan sınırları korunmalıdır. Ayrıca mahrem ve ortak alanlar, bireylerin yaş kategorilerine göre de farklılık göstermektedir. Bu anlamda da, öğretmenler, öğrencilerinin yaşlarına uygun olarak kişisel alanlarına dikkat etmelidir (Barry, 2011; Çalışkan, 2010).

Öğretmenler ders anlatırken mutlaka bütün öğrencilerin sosyal alanına girerek ders anlatmalıdırlar. Ancak öğretmen öğrencisinin mahrem alanı ile sosyal alanının sınırlarını ayırt etmeli ve ona göre öğrencisine yaklaşmalıdır. Öğrencilerden birisi soru sorduğunda ise, o öğrencinin kişisel alanına girmeli ve bunu göz önünde tutarak cevap vermelidir. Sınıftaki kişisel alan ve bölgeler, öğretmenin öğrenciyi uyarmasında da önemli bir işleve sahiptir. Öğrencinin yaptığı davranışı sonlandırmasını isteyen bir öğretmen, öğrencisinin kişisel alanına girerek onu uyarabilir.

2.1.9.2. Sınıfta kişisel bakım ve giyim kuşam.

Öğretmenler öğrencilerinin karşısına mümkün olduğu kadar temiz, düzenli, bakımlı ve iyi giyimli olarak çıkmalı, saç, el ve ağız-diş bakımlarına özen göstermelidirler. Çalışkan (2010)'a göre, giyim tarzımız ya da neyi neden taşıdığımız, hangi grup içinde hangi role sahip olduğumuzu gösterir. Her gün giyilen kıyafetlerin seçimi, zevkimiz, kişiliğimiz, tutumumuz hakkında da bilgi verir. Öğretmenin giyim, öğretimin başarıya ulaşmasında tek başına önemli bir faktör olmasa da, öğrencilerin küçük yaşlarda zevklerini oluştururken de onlara liderlik yaparak onların kişilik ve zevklerinin gelişimine katkı sağlarlar. Ayrıca fiziksel görünüm öğrencinin bilişsel gelişiminde gerçek zamanlı bir gösterge olmamakla birlikte, diğer sözsüz ipuçlarını yerleştirme bağlamında yardımcı olur (Barry, 2011).

Öğretmenlerin en önemli etkililik gösteren güç kaynakları sesleri ve tonlamalarıdır. Bu nedenle, gereksiz yere bağırılmamaya ya da sesinin duyulamayacak kadar alçak olmamasına özen göstermelidirler. Ayrıca öğretmenler, öğrencilerle herhangi bir

koşulda iletişim içerisindeyken ağız sağlığı açısından öğrencileri rahatsız edecek görüntüler sergilemekten kaçınmalıdırlar.

2.1.9.3. Sınıfta bedensel duruş.

Öğretmenler canlı, enerjik ve hareketli bir tutum sergilemelidir. Öğretmenlik mesleği açısından enerjik ve hayat dolu bir tavır sergilemek öğrencilere model oluşturma açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, hayattan bezmiş, kambur bir duruş sergilemek otorite ve disiplin açısından da zafiyet oluşturabilir(Çalışkan, 2010).

Öğretmenin göğsünün ve ayaklarının dönük olduğu yön, ağzından çıkan sözcükler ne olursa olsun, gerçekte zihninin yöneldiği yöndür. Öğretmenin sınıftaki bedensel duruşu, öğrencilere öğretmenlerinin kendilerini dinleyip dinlemediği ya da ilgilenip ilgilenmediği ile ilgili direkt ipucu verir. Bu nedenle öğretmenin sınıftaki duruşu, öğrencilerin derse karşı güdülenmesinde ve geliştirdikleri tutumda önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca yapılan araştırmalarda, olumlu bir beden dili sergileyerek sınıfa giren bir öğretmenin, öğrencilerinin konuyu daha iyi anladıkları ve konuya dair olumlu tutum sergiledikleri gözlenmiştir (Şen, 2006).

2.1.9.4. Sınıfta baş hareketleri ve kullanımı.

Öğretmen öğrenci ilişkilerinde öğrencinin bir şey gizleyip gizlemediğini anlayabilmenin en kolay yolu öğrencinin baş hareketlerinin gözlenmesidir. Öğretmeni ile aynı fikirde olduğunu söylerken kafasını sağa sola sallayan öğrencinin bir şeyler gizlediği tespit edilebilir. Ders esnasında öğrencinin başı yukarıda ve genellikle hareketsiz durumda bulunuyorsa anlatılan konuya karşı nötr bir tavra sahip olduğu anlaşılabilir. Eğer öğrenci kafasını bir yana doğru eğip oturuyorsa konuyla yavaş yavaş ilgilendiği anlaşılabilir. Eğer öğrencinin kafası aşağı doğru eğik ise konuya karşı olumsuz bir tavrının olduğu anlaşılabilir. Yükseltmiş çene ile bir birey kendiburnuna aşağı bakmak zorunda kalır. Böyle bir kafapozisyonun hâkimiyet ile ilişkilidir. Ters baş duruşu ise tehdit edici olmayan ve itaatkâr olarak kabul edilir. Bu nedenle öğretmenler etkili bir öğretim süreci için konuşmalarına başlamadan önce öğrencilerin katılımını sağlamak için öğrencilerin başlarını yukarıya kaldırmaları sağlanmalıdır (Barry, 2011; Çalışkan, 2010).

Öğretmenler ise sınıf ortamlarında vermek istedikleri birçok mesajı başlarını kullanarak verirler. Doğru ya da yanlış belirtmek için başını sağa sola sallarken, onaylamak amacıyla da öne arkaya sallar. Öğretmenin başını çevirmeden konuşması öğrencide olumsuz bir beden dili oluşturabileceği gibi, başını çevirerek cevap vermesi öğrencide olumlu bir beden dili oluşturabilir.

2.1.9.5. Sınıfta göz hareketleri ve kullanımı.

Etkin bir eğitim öğretim süreci planlayan öğretmenlerin gözleri öğrenciler tarafından birçok mesaj taşımaktadır. Göz bebekleri küçülen bir öğretmenin sinirli olduğunu hisseden öğrenciler olumsuz etkilenecektir. Öğretmen öğrencilerine 'seni dinliyorum, seninle ilgileniyorum' mesajını vermek için, göz göze iletişim kurarken öğrencinin gözlerine ve çenesinin altından kişinin vücudunun diğer bölgelerine doğru bakmalıdır (İzğören,2012). Öğrencilerin zihinsel düşüncelerini en iyi bilen kişiler öğretmenlerdir. Bu nedenle öğrencilerin göz hareketlerinin anlamlarını da en iyi öğretmenler okuyacaktır (Barry, 2011).

Sınıf içi iletişimde öğretmenler dikkat etmesi gereken bir diğer bakış ise, öğrencilerle iletişim esnasında öğretmenlerin gözleri ile başka bir yere bakmasıdır. Bu bakış öğrencilere kendilerinden sıkıldıklarını ve ya artık ilgilenmemesi ya da kendini üstün gördüğü mesajını verir. Öğrencilerine olumlu beden dili mesajı vermek isteyen öğretmen, iletişim kurduğu öğrencinin mutlaka gözlerine bakmalıdır.

2.1.9.6. Sınıfta jest, mimikler ve kullanımı.

Öğretmenler şartlar ne olursa olsun kendi kişisel problemlerini sınıfa taşımamalıdır. Çünkü öğretmenlik mesleğinde güler yüzlü, sevecen, sabırlı, esprili tavırlar sergilenerek öğrencilerle iletişim kurulabilir. Dolayısıyla öğrenciler her gün sınıfa geldiklerinde öğretmenlerini güler yüzlü, sevecen ve güvenilir görmek isterler. Bu nedene öğretmenler hangi koşullar altında olursa olsun jest ve mimiklerine dayalı otorite oluşturmaktan kaçınmalıdırlar. Sinirli ve otoriter bir tavır sergileyen öğretmenlerin öğrencilerinin korkak, çekingen olur ve sınıf ortamında tedirgin olurlar (Çalışkan, 2010).

2.1.9.7. Sınıfta el ve parmak hareketleri ve kullanımı.

Öğretmenin öğrenme sürecini aktif kılabilmesi için ellerini bilinçli kullanması ve gönderdiği mesajların anlamlarını bilerek öğrencilere iletmesi ahenkli bir süreci oluşturur. Orkestra şefinin elinde bulunan baton ne işlev görüyorsa, konuşan öğretmenin elleri de aynı işlevi görür. El hareketleri konuşmaya ritim ve vurgu katarak, düşüncenin duygusal yönünü ortaya çıkarır (Çalışkan,2010).

Öğretmenler öğrencilerin el ve parmak hareketlerine bakarak, dürüst olup olmadığını anlayabilir. Avuçları açık olan kişiler dürüstlük, gerçek, sadakat ve teslimiyet mesajı vermektedirler. Sınıfta hâkimiyet ve otoritenin öğretilen olduğu anlamına gelen ellerin yukardan aşağıya doğru, avuçlar yere bakarak ellerini diktatör konumuna

getirme hareketi yine sınıf ortamlarında sıklıkla gördüğümüz öğretmen davranışıdır (İzğören, 2012).

Ellerini kenetleyerek oturan öğretmen ve öğrenciler konuya olan ilgilerinin azaldığının en önemli göstergelerinden biridir. Bu nedenle öğretmenler, sınıflarında kollarını ve ellerini kenetleyerek oturan öğrencilerine dikkat etmeli ve onların konuya olan ilgisini tekrar çekmenin yolunu bulmalıdırlar. Kollarını ve ellerini arkada bağlayan öğretmenler, sınıflarında otorite ve üstünlüğün kendilerinde olduğunu, kendine güven duyduğu mesajını verirler. Bu anlamda bu hareket en çok okulda nöbet tutan öğretmenlerde gözlenir (Çalışkan, 2010).

Sınıfta yalan söyleyen öğrencilerin belirlenmesinde yine en önemli ipucunu bize, yalan söyleyen öğrencilerin ellerini istemsiz bir biçimde ağızlarına götürmesi ya da burunlarının uçlarını kaşmasıdır. Öğretmeni tarafından sorularla sıkıştırılan öğrencilerin en çok yaptığı beden dili hareketi ise parmaklarını ağızına götürme hareketidir. Öğrenci bu hareketi yaparak kendini güvende hisseder. Bu durumu öğrencisinde gözlemleyen öğretmenlerin öğrenciye güven verici hareket ve sözlerde bulunmaları gerekmektedir. Yine sınıflarda en sık görülen öğrenci hareketlerinden biri de başlarını desteklemek için ellerini kullanmaktır. Bu hareket öğrencilerin dersten sıkıldıkları ve uyumamak için yaptıkları harekettir (İzğören, 2012).

Sınıflarda öğretmenler tarafından en çok kullanılan hareketlerden birisi de işaret parmağını sallamadır. İşaret parmağı tehdit parmağıdır. Sınıf içi iletişimde öğretmenler zaman zaman sınıflarını uyarmak için işaret parmaklarını kullanırlar. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus bu hareketi uzun süre ve sık aralıklarla yapılmaması gerektiğidir. Duygu ve düşüncelerin ifadesinde destekleyici özelliğe sahip en güçlü organ ellerdir. Öğretmenin öğrencisine yumuşacık bir dokunuşu ya da başını okşaması öğrencilerin dikkatini yüzde 50 ile yüzde 80 artırmıştır (Özyürek, 2001).

2.1.9.8. Sınıfta bacak hareketleri ve kullanımı.

Beden dillerinde en yaygın olarak kullanılan bacak hareketi, sol bacağın üzerine sağ bacağın atılması şeklindedir. Ancak bu hareket her zaman olumsuz bir anlam içermez. Diğer olumsuz beden dilleri ile birleştiği zaman olumsuz bir mesaj iletir (İzğören, 2012).

Sınıfta ayakta duran ve ayaklarından birinin ucunu yere doğru değdirerek, bacakları arasında üçgen oluşturan öğretmen, öğrencilerine henüz sizleri tanımıyorum mesajı verir. Ancak zamanla sınıf içinde birbirlerini tanıdıkça öğretmenin kolları ve bacakları

çözölmeye başlar. Ayak bileklerini kilitleyerek oturan öğretmenler de öğrencilerine sinirli olduklarını ancak bunu gizlemeye çalıştıkları mesajını verirler (Çalışkan, 2010).

2.1.9.9. Sınıfta ses tonu ve kullanımı.

Sınıf ortamında en çok ve en etkili kullanılan sözsüz iletişim unsuru ses tonudur. Ses tonundaki değişmeler, alçalma ve yükselmeler, sesin monotonluğu, tınısı gibi özelliklerin her biri karşıdaki kişiye duyguları yansıtır, sözlerin anlamına ışık tutar ve farklı mesajlar verir. Konuya dikkat çekmek, kızgınlığı belirtme, otorite ve hakimiyet sergilemek gibi bir çok ipucu taşır. Sözlü bir soruya yanıt vermek istenildiğinde sıklıkla kullanılır. Konuşmanın normal olması memnuniyet, hızlı olması öfke, çok yavaş olması ise can sıkıntısının göstergesidir (Barry, 2011; Zıllıoğlu, 2010).

Sınıfta öğretmenler tarafından sıklıkla kullanılan ve öğrencileri uyardıyı amaçlayan ses tonundaki yükselme ve alçalmalar, öğrenciler üzerinde de etkili olmaktadır. Öğretmenin ses tonundaki farklılığı duyan öğrenci kendisine çeki düzen vererek, yaptığı davranışı sonlandırarak derse tekrar dikkatini yoğunlaştırır. Öğretmenin kendi kullanımının yanı sıra öğrencilerin ses tonundaki değişmeler de önemli ipuçları verir. Anlattığı konu ile ilgili yalan söyleyen öğrencinin de ses tonunda ciddi yükselme ve alçalmalar meydana gelir (Tayfun, 2010).

2.2. İlgili Araştırmalar

Dökmen (1986). "Yüz İfadeleri Konusunda Verilen Eğitimin Duygusal Yüz İfadelerini Teşhis Becerisi ve İletişim Çatışmalarına Girme Eğilimi Üzerindeki Etkisi" adlı araştırmada yüz ifadelerinin belirlenme becerilerini arttırmak amacıyla eğitimde psikolojik hizmetler öğrenimi gören öğrencilere sekiz oturumdan oluşan yüz ifadelerini tanıma eğitimini verilmiştir. Verilen eğitim sonrasında bu eğitime katılan kişilerde yüz ifadelerini tanıma becerilerinin arttığı ve çatışma eğilimlerinin azaldığı saptanmıştır. Bu çalışma ülkemizde iletişim becerileri konusunda yapılan ilk çalışma olarak kabul edilmektedir.

Çalışkan ve Yeşil'in (2005) "Eğitim Sürecinde Öğretmenin Beden Dili" adlı çalışmasında, öğretmenin beden dilini kullanabilme yeterliği ile ilgili temel yönelimleri, yapılan yanlışları belirlemek ve öğretmenlerin konuya dikkatini çekerek uygun önlemler önermeyi amaçlamaktadır. Çalışma kuramsal bir çalışmadır. Çalışmanın bitiminde, öğretmenlerin pozitif ilişki kurabilmek için, kendi davranışlarını algılayabilmeleri ve öğrencilerin tepkilerini kestirebilmelerinin gerektiği, öğretmenlerin vücudu ile konumunu öğrencilere hissettirebilmelerinin gerektiği,

iletişim kanallarını açmak için öğretmenin, demokrat, güler yüzlü, sevecen olmalı, jest ve mimiklerini kullanması gerektiği, giyim öğretmenin başarısını dolaylı olarak etkilediği ve ellerin öğretmenin kendini ifadesinde baş aktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

McNeill'in (2006), "GestureandThought" adlı çalışması Chicago Üniversitesinde yürütülmüştür. Jest ve fikir olarak Türkçeleştirebileceğimiz çalışma, mimik ve dil çalışmasının birlikte oluşturdukları diyalektik üzerinde durmaktadır. Bu çalışmada amaç, jestlerin kullanımı için düşünce ve konuşmanın nasıl bir itme gücü olduğunun göstermektir. Çalışma da, mimiklerin çoğunlukla habersiz ve bilinçsizce yapıldığı ve iletişimin ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmektedir. Jest ve Düşünce çalışması el ve zihin üzerinde genişlemiş olup, daha önceki çalışmalar düşünce hakkında ortaya hangi jestlerin çıktığını gösterirken, bu çalışma da jestlerin hem konuşmaya hem de düşünme aktif katılımcı olduğu gösterilmiştir. 1930'larda LevVygotsky tarafından tanıtılan yaklaşımın genişletildiği, hareketlerin anahtar, bileşenlerin ise konuşma ve düşünce olduğunu ileri sürülmektedir.

Şen'in (2006) "Sınıf İçi İletişimde Beden Dili-Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Öğretmenlerinin Beden Dilini Kullanma Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezi üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmada Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde görev yapan öğretmenlerin sınıf içi iletişimlerinde beden dili hareketlerini ne kadar kullandıkları ve bu beden dillerine yükledikleri anlamların eğitime olan katkısının neler olduğu ve öğrencilerin bundan ne kadar etkilendiklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada yöntem olarak, sınıf içi iletişimde öğretmenlerin kullandıkları beden dili hareketleri ve bu hareketlerin eğitime olan katkısını ortaya koymak üzere anket soruları hazırlanmıştır. Öğretmenlere ve öğrencilere olmak üzere 2 anket uygulanmıştır. Sonuç olarak öğretmenlerin olumlu beden dillerinden öğrenciler olumlu yönde, olumsuz beden dillerinden olumsuz yönde etkilenmektedirler. Öğretmenin, öğrencisi konuşurken onun dudaklarına bakması, sınıfta gezinmesi, dokunması gibi beden dillerinden öğrenciler olumlu yönde etkilenirken, öğretmenin kızdığı anda elindeki nesneyi sert bir şekilde masaya bırakması, öğrencisini parmakla göstererek onu tehdit etmesi gibi beden dillerinde öğrenciler olumsuz yönde etkilenmektedir.

Bağcı'nın (2008) "Öğretmenin Beden Dilinin Öğrenciler Tarafından Algılanması" isimli çalışmasında, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin öğretmenlerin beden dillerini algılayışları ve bu beden dillerini

algılayış biçimlerinin bazı değişkenlere göre değişiklik gösterip göstermediğinin saptanması amaçlanmıştır. Araştırmada yöntem olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda ise, öğretmenlerin beden dilleri öğrenciler tarafından olumlu algılandığında başarının arttığı, olumsuz algılandığında ise öğrenci başarısının olumsuz yönde etkilendiği belirlenmiştir.

Barry (2011) "Student Nonverbal Communication in the Classroom" adlı araştırmasında sözsüz iletişime dair derin bilgiler verilmiştir. Araştırmada sözlü ve sözsüz iletişime dair kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Kültürün ve cinsiyetin sözsüz iletişim üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Ayrıca araştırmada 7 sözsüz iletişim unsuru (sessizlik, göz hareketleri, beden dili, ses tonu ve zamanlama, dokunma, fiziki görünüm ve alan) hakkında da detaylı bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın sonucunda, öğretmenlerin sadece konuşulan kelimeleri değil, aynı zamanda öğrencinin ipuçlarındaki anlaşma/anlaşmazlık, dikkat/dikkatsizlik, arzı/sıkıntı gibi duyulmayan sessiz mesajları da dinleyen iyi bir dinleyici olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca sınıf içinde hem öğrenci hem de öğretmenin doğru sınıf içi iletişimden kazançlı çıkacağı belirtilmiştir. Sözsüz ipuçlarını anlamının arka plan bilgisi ve öğretmenlik deneyimi gerektirdiği, kültür, cinsiyet ve kişisel önyargı gibi faktörlerden etkilendiği de araştırmadan çıkan sonuçlar arasındadır.

Üstünel (2011), Etkili İletişim Becerileri ve Beden Dili adlı yüksek lisans tezi literatür taraması şeklinde yapılmış olup, iletişim ve beden dilinin günlük hayatta, eğitim ve iş ne kadar önemli olduğunun vurgulanması ve etkili iletişim becerileri ve beden dilinin bilinçli ve etkin şekilde kullanılmasının hayatın her alanında kişiler arası ilişkileri güçlendirdiği ve başarıyı arttırdığını gösterebilmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada iletişim becerileri ve beden dili konularında mümkün olduğunca çeşitli kaynaklardan istifade edilmiş ve gerek yurt içi gerekse yurtdışı yapılmış çalışmalarla ilgili örnekler de sunularak konular detaylandırılmıştır.

BÖLÜM III

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracının geliştirilmesi ve uygulanması, çalışma grubu ve verilerin analizi açıklanmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Çalışma karma araştırma yöntemlerinden keşfedici sıralı desene göre oluşturulmuştur. Çalışmada öncelikle görüşme yoluyla sınıf öğretmenlerinin sınıfta beden dilini kullanma amaçları belirlenmiş, ikinci aşamada öğrencilerin algılarına göre sınıf öğretmenlerinin sınıfta kullandıkları beden dillerini ne sıklıkla kullanmakta ve ne amaçla kullanmakta oldukları belirlenmeye çalışılmıştır.

Keşfedici sıralı desende, sıralı bir zaman kullanımı söz konusudur. Araştırmanın başlangıcında nitel veriler toplanır. Nitel verilerden elde edilen bulgular üzerinden nicel aşamalar uygulamaya geçirilir. Keşfedici sıralı desen, nicel verilerin birincil nitel veriler üzerine inşa edildiği araştırma desendir (Creswell ve Clark, 2015).

Öğretmenlerden elde edilen veriler nitel çalışma yöntemi ile öğrencilerden elde edilen veriler ise nicel çalışma yöntemi ile elde edildiği için çalışma karma desene göre desenlenmiştir. Karma yöntem araştırması, tek bir araştırmada ya da araştırma dizisinde hem nitel hem de nicel verilerin toplanması, analiz edilmesi ve harmanlanmasına odaklanan araştırma türüdür (Creswell ve Clark, 2015).

3.2. Çalışma Grubu

Verileri toplamak amacıyla araştırma amacına uygun olarak iki farklı çalışma grubu seçilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin kullandıkları beden dilleri ve hangi amaçla kullanıldıklarını belirlemek için Konya İli Kulu İlçe merkezinde görev yapmakta olan 48 sınıf öğretmeni seçilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan katılımcı öğretmenlerin 25'i kadın, 23'ü ise erkektir. Çalışma grubunu oluşturan katılımcı öğretmenlerin mesleki kıdemleri 19'u 2-7 yıl, 20'si 8-14 yıl, 6'sı 15-20 yıl, 3'ü de 21-30 yıl arasındadır.

Araştırmanın ikinci grubunu ise katılımcı öğretmenlerin sınıflarında okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan 462 öğrencinin 256'sı kız öğrenci, 206'sı ise erkek öğrencidir. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin 261'i ikinci sınıfta, 201'i ise üçüncü sınıfta okumaktadır.

3.3. Veri Toplama Aracı ve Uygulanması

Araştırmada iki tür veri toplama aracı kullanılmıştır. Veri toplama araçlarından ilki olan yarı yapılandırılmış görüşme formu, öğretmenlere, ikincisi ise öğretmenlerden elde edilen bilgilerin ışığında oluşturulan anket aracılığı ile öğrencilere uygulanmıştır.

Araştırmada ilk önce yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile öğretmenlerden veri toplanmıştır. Görüşme formunda yer verilecek sorular oluşturulurken öncelikle araştırmanın amaçlarına göre alan taraması yapılmış, sınıf öğretmenleri ile ön görüşmeler yapılarak kullandıkları beden dillerine ilişkin genel çerçeve belirlenmiştir. Görüşme formu hazırlanırken, öncelikle literatür taraması yapılmış ve literatüre bağlı kalınarak hazırlanan 9 soruluk görüşme formu 1 eğitim bilimleri ile 1 ölçme değerlendirme uzmanının görüşlerine sunulmuştur. Görüşme formundaki sorular 2 Türk Dili uzmanı tarafından okunmuş, gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Son olarak da, dokuz sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hakkında sınıf öğretmenlerinden üç kişinin görüşü alınarak kapsam ve biçim açısından yeterli olup olmadığının kontrol edilmesi sağlanmış ve son şekli verilmiştir.

Öğretmenlere uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Formun ilk bölümünde öğretmenlerin kişisel bilgileri toplanmıştır. İkinci bölümünde ise, beden diline yönelik açık uçlu sorular sorularak öğretmenlerin görüşleri alınmıştır.

Öğretmen görüşlerinin alınmasında, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan 'yüz yüze görüşme tekniği' kullanılmıştır. Öğretmenlerin görüşlerini rahatlıkla aktarabilmesi amacıyla görüşmeler, araştırmacı ve öğretmenden oluşan okuldaki boş bir sınıfta yapılmıştır. Görüşmeler, bilgi kaybının yaşanmasını önlemek amacıyla öğretmenlerin de onayı alınarak ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Daha sonra ses kayıt cihazından yazılı form şeklinde bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Her görüşme yaklaşık olarak 15 dakika kadar sürmüştür.

Öğretmen görüşleri analizi ve alan yazın taramalarından elde edilen bulgular da göz önünde tutularak öğrenciler için anket oluşturulmuştur. Öğretmen görüşlerinin analizine göre oluşturulan ve öğrencilere uygulanan anket, 3 bölümden ve 67 sorudan oluşmaktadır. Uygulanan anket ilk bölümünde öğrencilerin, yaş, sınıf,

cinsiyet gibi değişkenleri, ikinci bölümünde öğrencilerin gözünden öğretmenlerinin sınıflarında kullandıkları beden dillerinin neler olduğu, son bölümde ise öğretmenleri bu beden dillerini kullandığında öğrencilerin aldığı mesajların neler olduğunun saptanması amaçlanmıştır.

Anketin oluşturulmasında aşağıdaki aşamalar izlenmiştir.

1. Algı cümleleri hazırlanmadan önce sınıf öğretmenlerinin eğitim ortamlarında kullandıkları beden dillerinin neler olduğu ve bunları kullanırken ki amaçlarının neler olduğu belirlenmiştir.

2. Elde edilen bilgilerden yararlanılarak algı cümleleri oluşturulmuştur. Bulfadeler özel bir eğitim kurumunda görevli 1 ölçme değerlendirme uzmanı, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesinde görevli algılar ve algıların ölçülmesi konusunda bilgi sahibi olan 2 uzman tarafından incelenmiştir.

3. Hazırlanan algı cümlelerine verilecek tepkiler beşli derecelemeğe uygun olarak hazırlanmıştır. Tepki kategorileri “Hiçbir zaman, Nadiren, Bazen, Sık sık, Her zaman” olarak belirlenmiştir.

Anket uygulanmaya başlanmadan önce anketin amacı ve ankete verilen cevapların gizli kalacağı öğrencilere açıklandı. Anketin uygulama aşamasında, araştırmacı öğrencilerin yanında bulunmuş ve öğrencilerin takıldıkları yerlerde yardım etmiştir. Anketin uygulanması ortalama 2 ders saati sürmüştür. Bu süre 2. Sınıflarda daha uzun, 4. Sınıflarda daha kısa sürmüştür. Araştırmacının sınıf ortamında bulunamadığı durumda gereken açıklamalar öğretmenlere yapılmış ve öğretmenlerin uygulaması sağlanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın ilk aşamasında öğretmenlerden elde edilen verilerin analizi yapılırken içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan içerik analizlerinin sonucunda kuramlara göre kullanılan beden dilleri belirlenmiştir. Öğretmenlerin yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığı ile belirttikleri görüşler toplanıp bilgisayar ortamında yazıya dönüştürülerek kaydedilmiştir.

Görüşme sürecinde elde edilen yazılı dokümanların çözümlenirken ilgili literatür dikkate alınmış olup, katılımcıların verdikleri uzun cevaplar ana fikir ve orijinal görüşler korunarak araştırmacı tarafından kısaltılmıştır. Ayrıca gizliliğin sağlanması için araştırmaya katılan öğretmenler (Ö) kısaltması ile belirtilmiştir. Her katılımcıya bir numara verilmiştir.

Görüşme verilerinin kodlama anahtarına kodlanması: Araştırmacı tarafsız bir biçimde belirlediği altı görüşme veri dökümü formunu ve görüşme kodlama anahtarını bir uzmana vermiştir. Uzman (İlköğretim sınıf öğretmenliği alanında tezsiz yüksek lisans eğitimi almıştır. 6 yıl mesleki deneyime sahip olup, konu ile ilgili yeterli bilgiye sahiptir) ile araştırmacı birbirinden bağımsız olarak görüşme kodlama anahtarına her bir soru için işaretleme yapmışlardır (Gay, 1987).

Kodlamaların karşılaştırılması ve güvenilirlik: İlk olarak görüşme verilerinin %25'idaha sonra bütün görüşme verilerini kodlamışlardır. Araştırmacı ve uzmanın kodlamaları karşılaştırılarak araştırmacının güvenilirliği hesaplanmıştır. Araştırmacı ve uzman işaretlemelerinden "Görüş Birliği" ve "Görüş Ayrılığı" sayıları belirlenmiştir. Araştırmacı ve uzman bir soru için aynı temayı işaretlemiş ya da hiçbir temayı işaretlememişse, bu "uzmanlar arası görüş birliği olarak" kabul edilmiştir. Eğer, uzman ve araştırmacı aynı soru için farklı temalar işaretlemişse, araştırmacının yapmış olduğu işaretleme temel alınmış ve bu durum "görüş ayrılığı" olarak kabul edilmiştir.

Araştırmacının güvenilirliği;

$$T \text{ (uzlaşma yüzdesi)} = \frac{\text{Görüş birliği (Na)}}{\text{Görüş birliği(Na) + Görüş ayrılığı(Nd)}} * 100$$

Formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Literatürde güvenilirlik formülüyle hesaplanan sonucun %70 düzeyinde olması durumunda değerlendiriciler arası güvenilirliğin sağlanmış olacağı belirtilmektedir (Gay, 1987; Miles ve Huberman, 1994). Bu aşamada, güvenilirlik çalışması sonrasında görüşme sorularının güvenilirlik yüzdeleri hesaplanmıştır. Görüşme sorularının güvenilirlik yüzdeleri Tablo1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Görüşme Sorularının Güvenirlik Yüzdeleri

Sorular	Kategoriler	Güvenirlik Yüzdesi (%)
Günlük hayatta hangi beden dillerini kullanıyorsunuz?	Beden duruşu	77,0
	Jest ve mimikler	91,6
	Kollar, eller ve parmaklar	95,8
	Bacak ve ayaklar	95,8
	Göz hareketleri	85,4
	Mekan kullanımı	100,0
Eğitim amacıyla hangi beden	El ve parmaklar	89,5
	Kol	93,7
	Ayak	87,5
	Baş	77,0

dillerini kullanıyorsunuz?	Yüz	83,3
	Göz	70,8
	Mekan kullanımı	93,7
	Hareketler	83,3
Kullandığınız beden dillerin hangi amaçla kullanıyorsunuz?	Onaylama	87,5
	Sevgi	83,3
	Reddetme	91,6
	Dikkat çekme	79,1
	Sessizliği sağlama	81,2
	Hakimiyet	70,8
	Kızgınlık	93,7
	Yanlış davranışı sonlandırma	85,4
	Yönlendirme	70,8

Tablo 1'e göre kodlayıcılar arasında en az yönlendirmede, en yüksek ise kollar, eller ve parmaklar konusunda görüş birliği sağlanmıştır. Nitel veri analizinin ardından katılımcılardan elde edilen görüşler ile ilgili literatür dikkate alınarak öğrencilerin öğretmenlerinin sınıf ortamlarında kullandıkları beden dillerinin nasıl algıladıkları hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Öğrencilere uygulanan anketten elde edilen veriler, kullanılan beden dili hareketleri ve kullanım amaçları beden dili ifadelerine göre 6 temel grupta incelenmiştir. Öğrencilere göre öğretmenlerin kullandıkları beden dillerini belirlemeye yönelik anketin 26 soruluk ikinci bölümün maddeleri 'M' ile, kullanılan beden dillerinin amaçları ile ilgili 37 soruluk üçüncü bölümün maddeleri 'C' ile kısaltılmıştır.

Beden dili ifadelerine göre yapılan hareketler ve bu hareketlerin amaçlarının beden dili uzuvlarına göre gruplanması Tablo 2 'de verilmiştir.

Tablo 2.

Beden Dili Hareketlerinin ve Kullanım Amaçlarının Beden Dili Uzuvlarına Göre Gruplanması

<i>BEDEN DİLİ UZUVLARI</i>	<i>BEDEN DİLLERİ</i>	<i>BEDEN DİLİ KULLANIM AMAÇLARI</i>
Yüz Ve Göz İfadeleri	M1- M2- M5- M10- M13	C18- C19- C20- C22- C23- C24- C30
Başın Kullanımı	M14- M20- M23	C21- C33- C34
Oturulan Yer	M3-M26	C15- C17
El Ve Kol İfadeleri	M4- M6- M9- M15- M16- M17- M18- M19- M24- M25	C1- C2- C3- C4- C7- C8- C9- C10- C11- C12- C13-C14- C31- C32- C35- C36- C37
Ayak Hareketleri	M11- M21	C5- C6
Mesafe Kullanımı	M7- M8- M12- M22	C25- C26- C27- C28- C29

Öğrenciler, sınıf öğretmenlerinin kullandığı beden dillerine dair algılarını ölçmek amacıyla oluşturulmuş anketten elde edilen verilerin Aritmetik Ortalaması, standart sapma ve Pearson Korelasyon Katsayısı alınarak analiz edilmiştir. Pearson korelasyon katsayısı basıklık ve çarpıklık değerlerine göre normal dağılmıştır.

BÖLÜM IV

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde toplanan veriler araştırmanın alt problemlerine göre analiz edilerek verilmiştir.

4.1. Sınıf Öğretmenleri Sınıflarında Hangi Beden Dillerini Kullanmaktadır?

Araştırmanın birinci alt problemi “Sınıf öğretmenleri sınıflarında hangi beden dillerini kullanmaktadır?” konusunda araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Bu alt probleme ilişkin olarak elde edilen nitel veri analiz sonuçları Tablo 3.’de verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde, sınıf öğretmenleri sınıflarında baş hareketlerini (başını sağa sola sallama, başını öne arkaya sallama, başını ellerinin arasına alıp yere bakma), yüz ve göz ifadelerini (gülümseme, göz teması kurma, kaş çatma, ağızını ve dişini sıkarak bakma, dudak bükme, ses tonuyla oynama) ve kullanmaktadırlar. Oturulan yer ifadelerini (masaya/sıraya oturma, masaya/sıraya dayanma), el ve kol ifadelerini (kollarını bağlama, masaya/sıraya/tahtaya vurma, dokunma, yanaktan makas alma, ellerini arkada birleştirme, el çırpma, kulağını tıkama/kepçe yapma, kollarını öne uzatma, işaret parmağını dudağa götürme, fermuar işareti yapma, elini havaya kaldırma, elini sağa sola sallama, elini bele koyma, işaret parmağını sallama) kullanmaktadırlar. Ayak hareketlerini (bacak bacak üstüne atma, ayağını yere vurma) ve mesafe kullanım ifadelerini (sıra aralarında dolaşma, öğrencinin yanına gitme) kullanmaktadırlar.

Ö2 sınıf ortamında baş hareketlerini “ Öğrencinin yaptığı herhangi bir şeyi (davranış ya da sorunun cevabı) kabul etmediğimde başımı sağa sola sallarım.” Şeklinde ifade ederken, Ö7 “Öğrencinin verdiği cevabı reddettiğimde başımı sağa sola sallarım.” Şeklinde ifade etmektedir. Ö48 yüz ve göz ifadelerini “öğrencinin yaptığı davranışın doğru olduğunu göstermek istediğimde ona gülümserim” şeklinde ifade ederken, Ö16 “öğrencinin yaptığı davranışı takdir ettiğim zaman ona gülümserim” şeklinde ifade etmektedir. Ö4 “öğrencinin bir konuda dikkatini çekmek istediğimde gözlerinin içine uzun uzun bakarım” , Ö38 “Öğrencinin o an için yaptığı şeyi bırakması ya da yapmamasını istediğimde göz teması kurarım” şeklinde ifade etmektedir. Ö5 ve Ö10 kaş çatma beden dilini “sınıfta kızgın olduğum zamanlarda kaşlarımı çatarım” şeklinde ifade etmektedirler. Ö29 “sınıfta gürültü varsa, gürültüyü susturmak için

masaya elimle vururum”, Ö1 “derste sessizliği sağlamak için elimdeki herhangi bir nesneyle tahtaya vururum” ifadeleriyle el ve kol hareketlerini sınıf ortamında nasıl kullandıklarını açıklamaktadırlar. Ö13 “ Sınıfta bir şeye çok sinirlendiğimde ayaklarımı yere vurarak bağırırım” şeklinde ayak hareketlerini kullandığını ifade etmektedir. Ö27 “ Ders anlatırken, dikkati dağılmış bir öğrencinin tekrar dikkatini çekmek amacıyla onun sırasına otururum” oturuş yer ifadelerinden birini sınıfta nasıl ve hangi amaçla kullandığını ifade etmektedir. Ö45 sıra aralarında dolaşma beden dilini sınıfta şu şekilde kullandığını ifade etmektedir: “Öğrencilerin dikkatini konuda tutmak amacıyla, sıra aralarında dolaşırım.”

Öğretmenler sınıflarında en çok (f=93) el ve kol ifadelerini ve bu uzuvlarla gerçekleştirilen beden dillerini, en az ise (f=7) baş hareketleri ifadelerini ve bu uzvuyla gerçekleştirdiği beden dillerini kullanmaktadır. Tablo 4.1.'e göre sınıf ortamında en çok dokunma (f=24), masaya, sıraya ya da tahtaya vurma (f=23) ve gülümseme (f=22) beden dilleri kullanılmaktadır. En az ise, kulağını tıkama/kulağını kepçe yapma (f=1), avuç içleri yere bakacak şekilde kolları öne uzatma (f=1) ve öğrencinin yanına gitme (f=1) beden dilleri kullanılmaktadır.

Şen (2006)'in araştırmasında, öğretmenlerin öğrencilerin yanına gitmesinin öğrencileri olumlu yönde etkilediği ancak bu beden dilinin öğretmenler tarafından pek fazla kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmadan elde ettiğimiz bulgulara göre, sınıf öğretmenlerinin de sınıflarında en az kullandığı beden dillerinden biri öğrencinin yanına gitmektir. Araştırmanın bu sonucu Şen (2006)'in sonucu ile örtüşmektedir.

Çalışkan ve Yeşil (2005)'in “Eğitim Sürecinde Öğretmenin Beden Dili” adlı çalışmasının sonuçlarından biri, öğretmenin elleri, kendisini ifadesinde en duyarlı ve etkili organıdır. Çalışkan ve Yeşil (2005)'in sonucu, araştırmanın sınıf öğretmenleri sınıflarında en çok el ve kol ifadelerini kullanmaktadırlar sonucu ile örtüşmektedir.

İletişim ve beden dili ile ilgili kaynakların birçoğunda beden dili öğeleri, beden duruşu, mimik ve jestler, yüz ve göz ifadeleri, baş hareketleri, oturmak için seçilen yer, el ve kol ifadeleri, giyim, ayak ve bacakların kullanımı, oturma biçimi, mesafe, kullanılan aksesuarlar ve renkler şeklinde incelenmiştir (Çiftpınar; 2011, Ergin; 2010, Knapp ve Hall;1992). Ancak yapılan araştırmada öğretmenlerin eğitim öğretim ortamlarında beden duruşlarını, giyim ve kuşamlarını, kullandıkları aksesuarları ve renkleri, oturma biçimlerini beden dili öğeleri olarak kabul etmedikleri görülmüştür.

4.2. Sınıf Öğretmenlerinin Beden Dilini Kullanış Amaçları Nelerdir?

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Sınıf öğretmenlerinin beden dilini kullanım amaçları nelerdir?” konusunda elde edilen öğretmen görüşleri “Öğretmenlerin Sınıflarında Beden Dillerini Kullanış Amaçları” adlı Tablo 4’de ve Şekil 3’de verilmiştir.

Tablo 4 ve Şekil 3 incelendiğinde, öğretmenler sınıflarında davranışın gerçekleşmesini beklemek, dinlenmek/odaklanmak, sınıfta sessizliği sağlamak, öğrencisini takdir etmek, derse dikkati çekmek, kızgınlığını ifade etmek, sevgisini göstermek, yapılan davranıştan alıkoymak, dersi anlatmak/desteklemek, beğendiğini belirtmek, öğrencinin yaptığı davranışı sorgulamak, onaylamak/kabul etmek, otoritesini göstermek, yerlerine oturmalarını/derse hazırlanmalarını sağlamak, sınıfta hâkimiyeti sağlamak, reddetmek, kararsız kaldığını belirtmek, uyarı/tehdit ve sorduğu sorunun cevabını beklemek amaçlarıyla beden dillerini kullanmaktadırlar.

Öğretmenler sınıf ortamlarında aynı beden dilini birden fazla amaçta kullanabilmektedirler. Ö43 “ Öğrencilerimin yaptığı davranışı onaylarken ve beğendiğimde gülümserim” aynı beden dilini farklı amaçlarla da kullanabildiğini ifade etmektedir. Ö19 “ Öğrencilerin dikkatini çekmek ve sınıfta hâkimiyeti sağlamak amaçlarıyla sıra aralarında dolaşırım”, Ö18 “ Öğrencimin yaptığı davranışı takdir ettiğimde, yaptığı davranışı onayladığımda ve beğendiğimde ona dokunurum” şeklinde ifade etmektedir. Ö21 ise “ öğrencinin yapmakta olduğu davranışın yanlış olduğunu belirtmek ve kızdığımı göstermek istediğimde kaşlarımı çatarım” şeklinde ifade etmektedir. Ö23 “ Hâkimiyeti ve sessizliği sağlamak amacıyla sıraya vururum” derken, Ö31 “ Yapılan hareketi ya da çalışmayı takdir ederken veya konuşmamı desteklerken ellerimi çırparım” şeklinde ifade etmiştir.

Şekil 3’e göre öğretmenler sınıflarında en çok dikkat çekme amacıyla (39), onaylama/kabul etme amacıyla (24), kızgınlığını ifade etmek amacıyla (24) beden dili kullanmaktadır. Öğretmenler dikkat çekmek amacıyla sınıflarında dokunma, göz teması, el çırpma, masaya/sıraya/tahtaya vurma, elini havaya kaldırma, sıra aralarında dolaşma, ses tonuyla oynama, kollarını bağlama ve masaya/sıraya oturma beden dillerini kullanmaktadırlar. Onaylama/kabul etme amacıyla, gülümseme, yanaktan makas alma, başını öne arkaya sallama ve dokunma beden dillerini kullanırken, kızgınlığını ifade etmek amacıyla da kaş çatma, ağzını dişini sıkarak bakma, masaya/sıraya/tahtaya vurma ve ellerini beline koyma beden dillerini kullanmaktadırlar.

Öğretmenler sınıflarında en az, öğrencilerinin ne yaptıklarını sorgulamak amacıyla (1) ve dersi desteklemek/anlatmak amacıyla (3) beden dili kullanmaktadırlar. Ö2 kullandığı beden dilini ‘Sınıfa girdiğimde, öğrenciler derse hazır durumda değilse, onların ne yaptıklarını sorgulama amacıyla kollarımı bağlarım’ şeklinde ifade etmektedir. Ö11 “ Ders anlatırken konuyu desteklemek amacıyla sesimi alçaltıp yükseltirim”, Ö12 “Konuyu desteklemek amacıyla elimi belime koyar, ders anlatırım”, Ö31 de “Dersi anlatırken ellerimi çırparak konuyu desteklemeye çalışırım” şeklindeki ifadeleriyle dersi desteklemek amacıyla kullandıkları beden dillerini açıklamaktadırlar.

Eğitim öğretim ortamlarında öğretmenler beden dilini bilgi aktarmaktan ziyade davranış yönetimi, duygu iletimi ve öğretim sürecini yönlendirme amaçlarıyla kullanmaktadırlar. Öğretmenler öğrencilerin davranışlarını yönetmek amacıyla, ellerini beline koyma, elleri önde birleştirme, göz teması kurma, kaş çatma, başını ellerinin arasına alıp yere bakma, dokunma, elin yanağına koyma, masaya ya da sıraya dayanma, bacak bacak üstüne atma, masaya ya da sıraya oturma, masaya, sıraya ya da tahtaya vurma, öğrencinin yanına gitme, ses tonuyla oynama, eliyle kulağı kepe yapma, avuç içleri yere bakacak şekilde kolları öne uzatma, elleri bele koyma, elleri arkada birleştirme ve sıra aralarında dolaşma beden dillerini kullanmaktadırlar.

Öğrencilere duygu aktarımında bulunurken öğretmenler, gülümseme, yanaktan makas alma, dokunma, dudak bükme, elini sağa sola sallama, masaya ya da sıraya oturma, kaş çatma, ağzını ya da dişini sıkarak bakma, ayaklarını yere vurma, elleri bele koyma, masaya, sıraya ya da tahtaya vurma, bacak bacak üstüne atma, yanaktan makas alma, el çırpma ve işaret parmağını sallama beden dillerini kullanmaktadırlar. Öğretim sürecini yönlendirmek amacıyla, başını öne arkaya sallama, gülümseme, yanaktan makas alma, dokunma, kaş çatma, göz teması kurma, elini havaya kaldırma, el çırpma, elleri önde birleştirme, masaya ya da sıraya oturma, sıra aralarında dolaşma, dokunma, masaya, sıraya ya da tahtaya vurma, ses tonuyla oynama, başını sağa sola sallama, ayakları yere vurma, elini sağa sola sallama, fermuar işareti yapma, işaret parmağını dudağa götürme, işaret parmakları ile kulak tıkama, işaret parmağını sallama, elleri bele koyma, elleri arkada birleştirme, dudak bükme beden dilleri kullanılmaktadır. Öğretmenler bilgi aktarımı amacıyla, elleri bele koyma ve bacak bacak üstüne atma beden dillerini kullanmaktadırlar.

Konuyla ilgili alan yazım taraması yapıldığında, hâkimiyet ve otoritenin öğretmende olduğunu gösteren ellerin yukarıdan aşağıya doğru, avuçlar yere bakarak ellerini diktatör konumunda kullanmanın sınıflarda sıklıkla görüldüğü ifade edilmektedir. Sınıflarda bir diğer sıklıkla kullanılan beden dili ise, işaret parmağını sallamadır. Genellikle sınıfı uyarma amacıyla kullanılır (Çalışkan, 2010).

Şen (2006)'in araştırmasında, öğretmenler olumlu beden dili davranışlarının öğrencileri olumlu, olumsuz beden dili davranışlarının öğrencileri olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Ancak, bir takım beden dili hareketlerinin olumsuz (öğretmenin öğrencinin söylediği şeye onay vermediğinde başını sağa sola çevirmesi, yüksek sesle konuşarak otoritesini sergilemesi gibi) olmasına rağmen öğrencileri olumlu etkilediği sonucuna da ulaşılmıştır. Yapılan araştırmada ise, öğretmenlerin kullandıkları beden dillerini olumlu ya da olumsuz olarak sınıflandırmadıkları, sadece amaçlarına ve vermek istedikleri mesaja göre beden dili hareketlerini kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

İşaret
parmakları
ile kulak
tıkama
Eliyle
kulağı
kepçe
yapmak
Ayuç içleri
yere
bakacak
şekilde
kolları öne
uzatma
Elleri önde
birleştirme
Masaya ya
da sıraya
oturma
Sıra
aralarında
dolaşma
Dokunma
Masaya,
sıraya ya
da tahtaya
vurma
Öğrencinin
yanına
gitme
Ses tonuyla
oynama
Yanaktan
makas
almak
Masaya ya
da sıraya
dayanmak

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

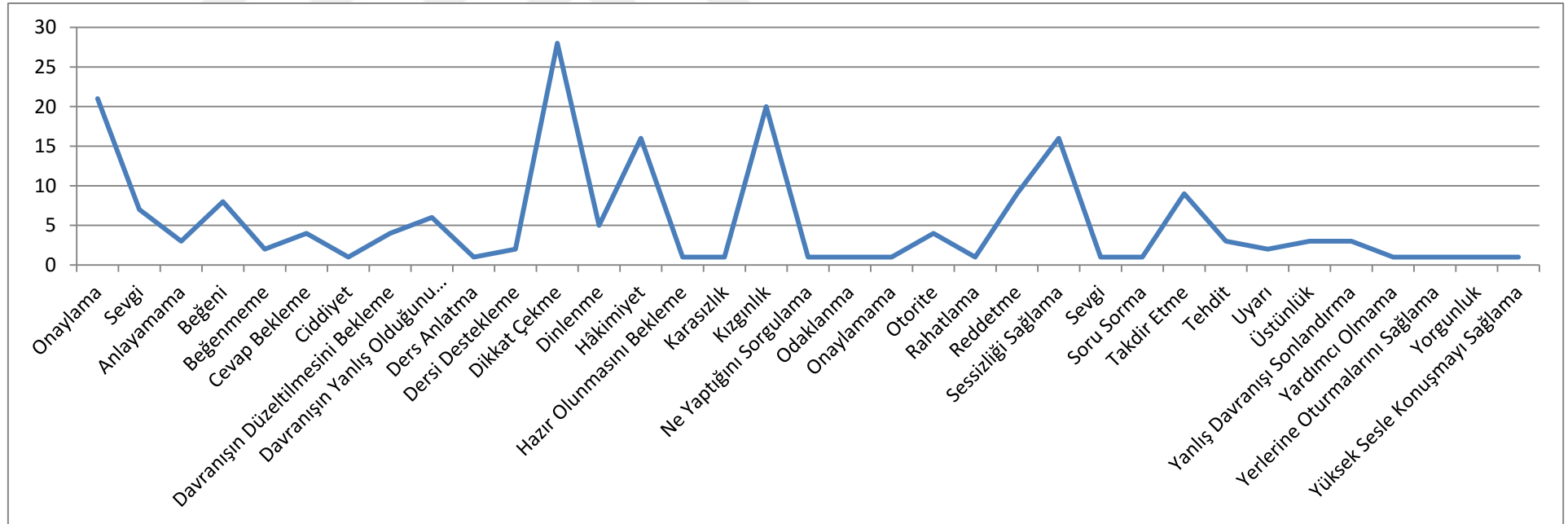
✓

✓

✓

✓

✓

Şekil 3. Sınıf Öğretmenlerinin Sınıflarında Beden Dillerini kullanma amaçları

4.3. Öğrenciler, Sınıf Öğretmenlerinin Kullandıkları Beden Dillerini Nasıl Algılamaktadırlar?

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Öğrenciler, sınıf öğretmenlerinin kullandıkları beden dillerini nasıl algılamaktadırlar?” Bu alt probleme ilişkin oluşturulan görüş-algı anketi ile elde edilen veriler ile ilgili tanımlayıcı istatistikler Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5.

Öğrencilere Göre Öğretmenlerin Sınıfta Beden Dillerini Kullanma Durumu

N=462	En Küçük Değer	En Büyük Değer	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Varyans
Baş Hareketleri	1,00	5,00	1,7136	,98578	,972
Yüz Göz İfadeleri	1,00	4,75	2,7808	,69394	,482
Oturulan Yer	1,00	5,00	2,3994	1,01941	1,039
El Ve Kol İfadeleri	1,00	5,00	2,0160	,83555	,698
Ayak Hareketleri	1,00	5,00	2,1580	1,06915	1,143
Mesafe Kullanımı	1,00	5,00	3,1732	,85661	,734
Baş Hareketlerinin Amacı	1,00	5,00	2,6616	1,22901	1,510
Yüz Göz İfadelerinin Amacı	1,00	5,00	3,5390	1,02437	1,049
Oturulan Yerinin Amacı	1,00	5,00	2,6342	1,29394	1,674
El Ve Kol Hareketlerinin Amacı	1,00	5,00	2,6476	1,02722	1,055
Ayak Hareketlerinin Amacı	1,00	5,00	2,4459	1,49631	2,239
Mesafe Kullanımının Amacı	1,00	5,00	3,5407	1,12354	1,262

İlkokul 2 ve 3. Sınıf öğrencilerinin öğretmenlerinin sınıfta beden dillerini kullanma durumlarına yönelik oluşturulan Tablo 5’ e göre öğrenciler öğretmenlerinin sınıfta en çok mesafe kullanımı amacı ($\bar{X}=3,5407$) ve yüz göz ifadeleri amacıyla ($\bar{X}=3,5390$) kullandıklarını ifade etmektedirler. Yine Tablo 3’e göre öğrenciler öğretmenlerinin en az baş hareketlerini ($\bar{X}=1,7136$) ve el kol ifadelerini ($\bar{X}=2,0160$) algıladıklarını ve kullandıklarını ifade etmektedirler.

Öğrencilere göre öğretmenlerin sınıfta kullandıkları beden dilleri ile kullanma amacı arasındaki ilişki Tablo 6’da verilmiştir .Tablo 6 incelendiğinde öğrencilere göre öğretmenlerin sınıfta yaptıkları baş hareketleri ile kullanım amaçları arasında ($p=,331$), yüz göz ifadeleri ile kullanım amaçları arasında ($p=,194$), oturulan yer ile oturulan yerin kullanım amaçları arasında ($p=,401$), el ve kol ifadeleri ile kullanım amaçları arasında ($p=,445$), ayak hareketleri ile kullanım amaçları arasında

($p=,165$), mesafe kullanımı ile mesafe kullanım amaçları arasında ($p=,033$) orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 6.

Öğrencilere Göre Öğretmenlerin Sınıfta Kullandıkları Beden Dilleri İle Kullanma Amacı Arasındaki İlişki

N=462		Baş	Yüz Göz	Oturulan	El Ve Kol	Ayak	Mesafe
		Hareketleri	İfadeleri	Yer	İfadeleri	Hareketleri	Kullanımı
Baş Hareketlerinin Amacı	PearsonCor Sig. (2-tailed)	,331** ,000	,178** ,000	,285** ,000	,364** ,000	,237** ,000	,089 ,056
Yüz Göz İfadelerinin Amacı	PearsonCor Sig. (2-tailed)	,115* ,014	,194** ,000	,205** ,000	,209** ,000	,114* ,015	,180** ,000
Oturulan Yerin Amacı	PearsonCor Sig. (2-tailed)	,320** ,000	,269** ,000	,401** ,000	,413** ,000	,277** ,000	,157** ,001
El Ve Kol Hareketlerinin Amacı	PearsonCor Sig. (2-tailed)	,342** ,000	,250** ,000	,351** ,000	,445** ,000	,301** ,000	,148** ,001
Ayak Hareketlerinin Amacı	PearsonCor Sig. (2-tailed)	,228** ,000	,059 ,205	,207** ,000	,286** ,000	,165** ,000	,033 ,483
Mesafe Kullanımının Amacı	PearsonCor Sig. (2-tailed)	,001 ,988	,157** ,001	,129** ,005	,073 ,117	-,004 ,924	,279** ,000

İlkokul 2. Ve 3. Sınıf öğrencileri (8-9 yaş) sosyal ve duygusal gelişim açısından en hareketli dönemlerini yaşamaktadırlar. Çocuğun sürekli hareket etmek istemesi derse olan dikkatini de olumsuz yönde etkilemektedir. Öğrencinin dikkatini derse çekmek amacıyla öğretmenlerin öğrencilerin yanına gitmesi, sıra aralarında dolaşması gibi beden dillerini kullanması, öğrencilerin en çok öğretmenlerinin mesafe kullanım amacıyla kullandıkları beden dillerini algıladıklarını açıklamaktadır. Ancak eğitim ortamında sürekli hareket halinde olmak isteyen ve dikkati sınıftan çok dışarıda ya da arkadaşlarında olması bu yaş grubundaki öğrencilerin öğretmenlerinin baş hareketlerini ve el-kol hareketlerini niçin daha az algıladıklarını açıklamaktadır.

Öğretmenlerin beden dilinin algılanmasında 2 ve 3. Sınıf öğrencilerin duygusal gelişimleri de önemli rol oynamaktadır. 8-9 yaş döneminde çocuklar karşılarındaki kişilerin duygularına karşı daha hassastırlar. Yakın çevresini hayal kırıklığına uğratmaktan özellikle kaçınırlar. Duygu aktarımında öğretmenlerin çoğunlukla yüz ve göz ifadelerini (gülümseme, dudak bükme, kaş çatma, ağzını ya da dişini sıkarak bakma) kullanması, öğrencilerin yüz ve göz ifadelerini neden daha çok algıladıklarını açıklamaktadır.

BÖLÜM V

Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde araştırmada elde edilen sonuçlar veyapılan öneriler verilmiştir.

5.1.Sonuç

5.1.1.Sınıf Öğretmenlerinin Sınıflarında Kullandıkları Beden Dillerine İlişkin Sonuçlar

Araştırmadan elde edilen verilere göre, sınıf öğretmenleri sınıflarında baş hareketlerini, yüz ve göz ifadelerini, oturulan yer ifadelerini, el ve kol ifadelerini, ayak hareketlerini ve mesafe kullanım ifadelerini kullanmaktadırlar. Öğretmenler sınıflarında en çok el ve kol ifadelerini ve bu uzuvlarla gerçekleştirilen beden dillerini, en az ise baş hareketleri ifadelerini ve bu uzvuyla gerçekleştirdiği beden dillerini kullanmaktadır. Sınıf ortamında öğretmenler tarafından en çok dokunma, masaya, sıraya ya da tahtaya vurma ve gülümseme beden dilleri kullanılırken, en az ise kulağını tıkama/kulağını kepçe yapma, avuç içleri yere bakacak şekilde kolları öne uzatma ve öğrencinin yanına gitme beden dilleri kullanılmaktadır.

5.1.2.Sınıf Öğretmenlerinin Beden Dillerini Kullanış Amaçlarına İlişkin Sonuçlar

Elde edilen bulgulara göre, öğretmenler sınıflarında aynı beden dilini birden fazla amaçla kullanmaktadırlar. Öğretmenler sınıflarında, davranışın gerçekleşmesini beklemek, dinlenmek/odaklanmak, sınıfta sessizliği sağlamak, öğrencisini takdir etmek, derse dikkati çekmek, kızgınlığını ifade etmek, sevgisini göstermek, yapılan davranıştan alıkoymak amaçlarıyla beden dili kullanmaktadırlar. Öğretmenler, dersi anlatmak/desteklemek, beğendiğini belirtmek, öğrencinin yaptığı davranışı sorgulamak, onaylamak/kabul etmek, otoritesini göstermek, yerlerine oturmalarını/derse hazırlanmalarını sağlamak, sınıfta hâkimiyeti sağlamak, reddetmek, kararsız kaldığını belirtmek, uyarı/tehdit ve sorduğu sorunun cevabını beklemek amaçlarıyla da beden dillerini kullanmaktadırlar.

Öğretmenler sınıflarında en çok dikkat çekme amacıyla, onaylama/kabul etme amacıyla, kızgınlığını ifade etmek amacıyla beden dili kullanmaktadır. Öğretmenler dikkat çekmek amacıyla sınıflarında dokunma, göz teması, el çırpma, masaya/sıraya/tahtaya vurma, elini havaya kaldırma, sıra aralarında dolaşma, ses tonuyla oynama, kollarını bağlama ve masaya/sıraya oturma beden dillerini kullanmaktadırlar. Onaylama/kabul etme amacıyla, gülümseme, yanaktan makas

alma, başını öne arkaya sallama ve dokunma beden dillerini kullanırken, kızgınlığını ifade etmek amacıyla da kaş çatma, ağzını dişini sıkarak bakma, masaya/sıraya/tahtaya vurma ve ellerini beline koyma beden dillerini kullanmaktadırlar. Öğretmenler sınıflarında en az, öğrencilerinin ne yaptıklarını sorgulamak amacıyla ve dersi desteklemek/anlatmak amacıyla beden dili kullanmaktadırlar.

5.1.3. Öğrencilerin Sınıf Öğretmenlerinin Beden Dillerini Kullanışlarını Algılamalarına İlişkin Sonuçlar

İlkokul 2 ve 3. Sınıf öğrencilerinin öğretmenlerinin sınıfta beden dillerini kullanma durumlarına ilişkin bulgulara göre, öğrenciler öğretmenlerinin sınıfta en çok mesafe kullanımı amacı (Ort=3,5407) ve yüz göz ifadeleri amacıyla (Ort=3,5390) beden dili kullandıklarını ifade etmektedirler. Öğrenciler en az ise öğretmenlerinin baş hareketlerini (Ort=1,7136) ve el kol ifadelerini (Ort=2,0160) kullandıklarını ve algıladıklarını ifade etmektedirler. Öğrencilere göre öğretmenlerin sınıfta yaptıkları baş hareketleri ile kullanım amaçları arasında ($p=,331$), yüz göz ifadeleri ile kullanım amaçları arasında ($p=,194$), oturulan yer ile oturulan yerin kullanım amaçları arasında ($p=,401$), el ve kol ifadeleri ile kullanım amaçları arasında ($p=,445$), ayak hareketleri ile kullanım amaçları arasında ($p=,165$), mesafe kullanımı ile mesafe kullanım amaçları arasında ($p=,033$) orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır.

5.2. Öneriler

Sınıf öğretmenlerinin sınıflarında kullandıkları beden dilleri ve bu beden dillerinin öğrenciler tarafından algılanışının tespit edilmesine yönelik araştırmanın bulgularından elde edilen sonuçlara göre belirlenen öneriler şu şekildedir:

5.2.1. Uygulayıcıya Yönelik Öneriler

- Sınıf öğretmenleri, sınıflarında belli başlı beden dillerini kullanmaktadırlar. Bunun önüne geçmek ve öğretmenlerin daha çeşitli beden dillerini sınıflarında kullanmalarını sağlamak amacıyla öğretmenlerin iletişim ve beden dili hakkında daha çok bilgiye sahip olmalarını sağlamak amacıyla okul rehber öğretmenleri tarafından diğer öğretmenler bilgilendirilmesi,
- Sınıf öğretmenleri arasında beden dili kullanımının cinsiyetlere göre karşılaştırma yapılması,

- Öğrenci ve öğretmenlere aynı beden dili hareketinin ne anlama geldiği sorularak aradaki farklılıklar ortaya çıkarılabilir. Elde edilen sonuç hakkında öğrenci ve öğretmenlerin bilgilendirilmesi,
- Öğrencilerin öğretmenlerinin sınıflarında kullandıkları beden dillerinden sadece birkaç tanesini algıladıkları belirlenmiş olup, öğretmenlerin sınıf ortamlarında beden dilini kullanırken daha net ve açık bir şekilde kullanmaları konusunda uygulamalı çalışmalara yer verilmesi,
- Araştırmada geliştirilen anketin ölçeğe dönüştürülebilmesi,

5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Okullarda bulunan öğretmenlere, konu ile ilgili benzer araştırmaların yapılması ve araştırmalardan elde edilen bulguların, sonuçların ve önerilerin öğretmenlerle paylaşılması,
- Bu konuda araştırma yapmak isteyenlerin anket tekniğinin yanı sıra gözlem tekniğini de kullanıp daha sağlıklı sonuçlara ulaşabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıl, M. (2005). *Öğretmenin beden dili*. İstanbul: Armoni Yayıncılık.
- Adair, J. (2006). *Etkili iletişim*. (Çev: Ö. Çolakoğlu). İstanbul: Babiâli Kültür Yayıncılık. (Eserin orijinali 2003'te yayımlandı).
- Anonim (2007). *Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Aristoteles. (1995). *Retorik*. (Çev: M, H. Doğan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orijinali M.Ö. 330'da yayımlandı).
- Bacanlı, H. (2002). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları
- Bağcı, M. (2008). *Öğretmenlerin beden dilinin öğrenciler tarafından algılanması (Esenler örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baltaş Z ve Baltaş A. (1994). *Bedenin dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Balzer, A. L. (1969). Nonverbal and verbal behaviors of biology teachers. *The American Biology Teacher*, 31,(4), 226-229.
- Barry, B. E. (2011). *Student nonverbal communication in the classroom*. New York: United States Military Academy.
- Başaran İ, E. (2007). *Eğitime giriş*. Ankara :Ekinoks Yayınları.
- Boyanton, D. (2007). *Creating powerful interpersonal communication in the college classroom*. Ph.D. Thesis, USA: University of Virginia.
- Caradec, F. (2006). *Beden dili sözlüğü*. (Çev: C. Aktaş). İstanbul: İnsan ve Toplum Dizisi. (Eserin orijinali 2006'da yayımlandı).
- Cresswell, J., W, Plano Clark, V., L. (2015). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi*. (Çev: S, B, Demir ve Y, Dede). Ankara: Anı Yayıncılık. (Eserin orijinali 2014'te yayımlandı).
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan insana*. İstanbul: As Matbaacılık.
- Çalışkan N ve Yeşil R. (2005). Eğitim sürecinde öğretmenin beden dili. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, (1), 199-207.
- Çalışkan, N. (2010). *Eğitim, iletişim ve öğretmenin beden dili*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çiftçinar, B. (2011). *Beden dili*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Çilenti, K. (1979). *Eğitim teknolojisi*. Ankara: Kadioğlu Matbaası
- Dökmen, Ü. (2005). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen Ü (1986). *Yüz ifadeleri konusunda verilen eğitimin duygusal yüz ifadelerini teşhis becerisi ve iletişim çatışmalarına girme eğilimi üzerindeki etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dutta, A. (2011). *Beden dili*. (Çev: Ali Beyaz). İstanbul: Arunas Yayıncılık. (Eserin orijinali 2011'de yayımlandı).
- Erdem, O. (2009). *Duygusal iletişim ve beden dili*. İstanbul: Yakamoz Yayınları.
- Ergin, A. (2010). *Eğitimde etkili iletişim*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Fast, J. (1999). *Beden dili- siz sussanız da bedeniniz konuşuyor*. (Çev: A. Çelbiş). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık. (Eserin orijinali 1999'da yayımlandı).
- Gay, L. R. (1987). *Educational research competencies for analysis and application*. (Third edition). London: Merrill Publishing Company.
- Güngör, N. (2015). *İletişime giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürsel, M. (2004). *Sınıf yönetimi*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Haneef, M., Faisal, M., A. ,Alvi, A., K., Zulfiquar, M. (2014). The role of non-verbal communication in teaching practice. *Pakistan: Sci. Int. (Lahore)*, 26 , 513-517.
- Haviland A, W., Prins H, L., McBrid B., Walrath D. (2008). *Kültürel antropoloji*. (Çev: D. Erguvan). Kaknüs Yayınları. İstanbul. (Eserin orijinali 2008'de yayımlandı).
- Hellriegel D. ve Slocum J, W. (1989). *Organizational behavior*, USA: West Publishing Company.
- Hymess, D. (Ed.) (1979). *Pidginization and creolization of languages*. London: Cambridge University Press.
- İnceoğlu, M. (2011). *Tutum, iletişim, algı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- İzgören, A. Ş. (2012). *Dikkat vücudunuz konuşuyor*. Ankara: Elma Yayınevi.
- Johnson, M, A. (1999). *Communication in the classroom*. USA: Educational Resources Information Center. Web: http://scholar.google.com.tr/scholar_url?url=http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED adresine 26.02.2016 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- Kaloç, İ. (2005). Sınıf içi çatışma yönetimi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 2, (320), 38.
- Kaşıkcı, E. (2006). *Doğru beden dili*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Knapp, M. L. ve Hall, J.A. (1992). *Nonverbal communication in human interaction*. Fort Worth: Holt Rinehart and Winston.
- Köknel, Ö. (1997). *İnsanı anlamak*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Küçükahmet, L. (2004). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Layıcı, Ş. (2007). *Beden dili*. İstanbul: Yakamoz Yayınları.
- Leathers, D.G. (1992). *Successful nonverbal communication: principles and applications*. New York: Macmillan.
- Levine, S. (2009). *Body language animations synthesis from prosody*. USA: Stanford University. Web: <http://www.eecs.berkeley.edu/~svlevine/papers/ugthesis.pdf> adresinden 20 Kasım 2013 'de alınmıştır.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. London: Cambridge University Press.
- Mehrabian, A. ve Ferris, S.R. (1967). Inference of attitudes from nonverbal communication in two channels. *USA: Journal of Consulting Psychology* Vol 31, (3) , 46-49.
- McNeill, D. (2006). *Gesture and thought*. USA: University of Chicago. Web: <http://mcneilllab.uchicago.edu/pdfs/gesture.thought.fundamentals.pdf> adresinden 19 Haziran 2014'te alınmıştır.
- Miles, M. B. ve Huberman, M. A. (1994). *An expanded source book qualitative data analysis*. London: Sage Publication.

- Miller, P.W. (1988). *Nonverbal communication. Third edition. What research says to the teacher*.USA: National Education Association. Web: <http://eric.ed.gov/?id=ED293190> adresinden 23 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.
- Miller, P. W. (2005). Body language in the classroom: communication is more than words, and it is important for teachers and administrators to understand the nonverbal messages they are sending and receiving in the classroom. *Techniques*, 80, (8), 28.
- Moore, K.D.(2000). *Öğretim becerileri*. Ed: Ersin Altıntaş. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Murdock A. ve Scutt C. (2003). *Personaleffectiveness*.USA: ButlerworthHeinemann.
- Odabaşı Y. ve Oyman M. (2013). *Pazarlama iletişimi yönetimi*. İstanbul: Mediacat Kitapları Yayınları.
- Oğuzkan, F. (1974). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Oktay, M. (2000). *İletişimciler için davranış bilimlerine giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Onay, A. (2012). Reklamlara yönelik tutumlar: Nitel bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1,(4) 26.
- Oskay, Ü.(1997). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Der Yayınları.
- Özaslan, G (2014). Deans' perceptions of upwarddis sent messages from their underlings. *Journal of Ethical Educational Leadership*, 1, (12), 1-17.
- Özen, Y. (2001). *İlköğretimde iletişim*. Ankara: Nobel Yayın.
- Öztekin, M. A. (1997). *Okul müdürlerinin beden dili davranışlarının sıklığı ile öğretmenlerin etkilenme derecesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyürek, R. (2001).Türkmeneli gençliği ve öğretmen eğitimi. *Mamuşa-Kosova :Sofra- Kosova Türklerinin Kültür Sanat Dergisi*,9, (3).
- Pease, A.(2002). *Body language- beden dili, karşımızdakinin davranışlarından düşüncelerini anlamamanın yolu*.(Çev: Y. Özben).İstanbul: Rota Yayınları.(Eserin orijinali 1997'de yayımlandı).
- Plax, T.,G. , Kearney, P., McCroskey, J.,C., Richmond, V., P. (1986). Power in the classroom vi: verbal control strategies, nonverbal immediacy and affective learning. *Communication Education*, 32, (1), 43-45.
- Sadık, R. (1999). *Öğretmen olmak*. Ankara: Güldikeni Yayınevi.
- Scherer, K.R. ve Giles, H.(Ed.) (1979). *Socialmarkers in speech*. İngiltere: Cambridge UniversityPress.
- Scherer, K.R. ve Wallbott, H.G. (1985). *Analysis of nonverbalbehavior*.In: T. A. Van Dijk (ed.)*Handbook of discourseanalysis*, 199-230. London: AcademicPress.
- Selçuk, Z. (2001). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Sillars, A. L. (1995). *Communication and family culture*. In M. A. Fitzpatrick& A. L. Vangelisti (Ed.), *Perspectives on family communication*(pp. 375-399). ThousandOaks, CA: Sage Publications.
- Stuart, C. (2001). *Etkili konuşma sanatı*.(Çev: M. Sağlam). İstanbul: Alfa Basım. (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı).

- Şen, S. (2006). *Sınıfıçi iletişimde beden dili (Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi öğretmenlerinin beden dilin kullanma düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma)*.Yayımlanmamışyüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şimşek, A. (2000).Eğitim iletişim alanı.*Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*,8.
- Tayfun, R. (2011). *Etkili iletişim ve beden dili*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tomul, E. (2005).*Etkili Sınıf Yönetimi: Sınıfta Öğretmen-Öğrenci İletişimi*.H. Kıran ve K. Çelik(Editörler). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Townsend, R. (2003). *Learning wealth, öğrenme zenginliği*. (Çev: P. Sıral) İstanbul: Sistem Yayıncılık. (Eserin orijinali 2003'de yayımlandı).
- Tutar, H.,Yılmaz,M.K., Erdönmez,C. (2003).*Genel ve teknik iletişim*.Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu. (2013). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Üre, Ö. (2003).*Sınıf Yönetimi*.Ankara: Mikro Yayınları.
- Üstünel, G. (2011).*Etkili iletişim becerileri ve beden dili*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
- Witt, P.,L. ve Wheelless, L.,R. (2001).An experimental study of teachers' verbal and nonverba limmediacy and students' affective and cognitive learning. *communication education*,50, (4), 327-342.
- Zıllıoğlu, M. (2010).*İletişim nedir?*İstanbul: Cem Yayınevi.
- Zimber, A. ve Gregersen, S. (2007). *Gesundheitsförderndführen : einepilotstudie in ausgewähltenbgw-mitgliedsbetrieben*. Almanya: BerufsgenossenschaftfürGesundheitsdienstundWohlfahrtspflege – BGW
- Zoric, G.,Smid K., Pandzic, I.S. (2007). *Facial gestures: taxonomy and application of non-verbal, non-emotional facial displays for ,conversation agents. in t. nishida, conversational informatics: an engineering approach*. West Sussex: John Wiley&Sons Ltd.